

Зянон

...Мой народ масква пасекла,
Мне баліць мая Літва...

Вялікае Княства

Паэма ў трох частках*

А Г О Н Ь

Частка першая

Раздумляючы пра лёс Айчыны, не магу зьмірыцца з трагізмам народнага існаваньня.

Я йшоў здалёку. І аднойчы прыйшоў у засонены горад нашчадкаў ліцьвінскай велічы. І спынілася сэрца.

Няўжо гэтак можна ўпасьці?! Яны ня ведалі нічога: хто яны, адкуль прыйшлі, куды ідуць. Яны ня йдуць нікуды. Яны даўно не змагаюцца за Радзіму, за сябе, за народ. Яны нічога ня чулі пра Княства, пра Патоп, пра вялікае існаваньне. Яны слухаюць сваіх нішчыцеляў і ненавідзяць сваё. Ім бессэнсоўна і небясьпечна пра гэта казаць, бо могуць данесьці нішчыцелям, каб забіць.

Пойдем, аднак, на шырокі шлях, дзе праносяцца коні і асядае пыл. Мне на сённяшні дзень гучыць у вушах звон падкоў і даносіцца вецер Вялікага Княства...

* Захаваны аўтарскі правапіс.

Шляхціч Вольны

Сумна стала неяк аднаму шляхцічу. Выехаў ён на гасыцінец і якраз напаткаў мяне. “Заедзь, — кажа, — чалавеча, зірні, як шляхта жывецць.”

— Пагаворым ды пап’ём,
Трэба – посуд пераб’ём.
Паспяваем разам дружна,
Каб гучэла ўся акружна.
Пасмакуем сабе ўволю,
Разьвядзём сваю патоллю.
Пастраляем ціха ў неба.
Справа важна – надта трэба.
І малжонка будзе рада
З нашай добрае парады.
Коней, пчолы паглядзім.
Урадзіла ў мяне бручка,
Дык і бручкі паядзім.
А ўжо мёду, пане-браце,
(Шэлягоўкі – ані швах!)
Усё на зёлах
Тхне, як амбра,
Чуеш, ваша, які пах!

Пад’язджаем да сядзібы.
Ёлкі, ліпы і дубы.
(На’т на пнях растуць грыбы.)
Усё сакоча, галагоча,
Індыкоў гайня кулдыча.
А курэй (о, мой ты Божа!)
Як тых дзевак прад касьцёлам,
Не раўнуючы, на фэст,
Сабралося з усіх месц.
Рабых, белых, чорных, жоўтых,
Грабуць, дзяўбуць сабе, кудачуць
І квактухі побач квочуць.
Гусей за ставом – нібы сьнег
Там дзесь зь Піліпаўкі прыбег.
А збоку тут бабёр схаваўся,
Запруду згаціў для сябе.
Бацян клякоча, цюцька брэша
І зайцы скачуць па траве.
— От, пане-браце, гляньце, зайцы, —
Мне гэтак шляхціч кажа тут.
— З зайцом асобы ёсьць статут.
Як мой, бывала, дзед-нябожчык,
Нарыхтаваўшы зайцам чмыху,
Цягаў вушастых, як грачыху.
Вечарком на пень капусны
Тыгуню сабе насыпле,
Пакуль заяц дзесь там дрыпле.
Ноч настане, цень калыша,
Прыйдзе заяц ды падыша
І як чхне, мой пане-браце,
Галавой аб пень як лясьне,
Тут жыцьцё яго і плясьне.
Долу – брык і лапкі ўгору.

Дык ня трэба ўжо й страляць –
Усе, як любчыкі, ляжаць –
Шэра поле ад пабітых.
А ў раньні дзед мой зь мехам,
І спакойна так, нясьпехам,
Толькі й ходзіць, падбірае. –
Шляхціч кажа, пазірае,
Нават вокам не міргае.
Праязджаем поўз стадолу,
Гумны, стайня, хлёў, адрына.
Вецьце хіліцца да долу –
Чарада высокіх ліп,
Пуня, лазьня, студня, склеп.
І чуваць, як пахне хлеб,
Дзесь на кухні ці з гасподы,
Агарод, садок, калоды,
Качкі крачуць у карышце,
Ветрык кволіцца ў жышце.
Усё квочка і туркоча,
Аб’явіць пра сябе хоча.
Ржэ, мычыць (авечкі, козы)
І баран у дзьверы б’е,
(Пэўна, розум зь яго прэ.)
Бэкі-мэкі, хрукі-рохі –
Усё вухкае, як багна,
Галасуе безуладна.
А за тынам вась і хата
(Добра хата-веліката,
Дваццаць кантаў, кантавата)
Двухканцовая з паддашшам,
Гонтам крыга, вокны-дзьверы,
А ўнутры відаць парт’еры.
Збоку клямба ўся ў юргінях,
А на ганку ўжо Мальвіна
Сустрадае, запрашае
І ўсьмешкай нас вітае.

І насталі ж мне дзянёчкі.
Колькі зьездзена, папіга,
Шкла, пасуды перабіта.
І з рушніцы ў неба пярэў,
Пад сталом уначываўся,
Хоць на тое й не зьбіраўся
І са сном сваім змагаўся,
Ды Шаціла першы здаўся.
А ўжо што пагаварылі...
Што бывае, не бывае
І чаму яно трывае,
Як Пан Бог па сьвеце ходзіць,
Чаму жыта ў лесе родзіць,
Пра людзей з-пад цёмнай гвязды
І дрыгантаў добрай язды,
Пра чарцей у гразкай гаці
(Супраць ночы не казаці),
Як карова зарывае
І хвастом у тыл дыбае,
Пра кабылу двугалову,

Пана вайта Пуставойта,
 Калашмана, крывабойта,
 Пустабрэха, абібока,
 Дурачыну, вырвівока,
 Пустадомка, пся халёра,
 І ўсялякая швалера.
 — Пане-браце мой ласкавы,
 Заставайся ў нас на лаве.
 Ужо ж люблю цябе, як брата,
 Для цябе мая во хата.
 Анікуды не паездзеш
 І на коніка ня ўзылезеш.
 Не рабі мне, пан, абразы,
 Гавары во тут адразу.
 — А ўжо ж просім, просім пана, —
 Тут Мальвіна пад'язджае.
 — Хто ж на вечар адбывае?
 Трох дзянёчкаў на т' ня сыцерлі,
 А ўжо пан так засьпяшаўся,
 Як бы сьвет той зачыняўся.
 — Мой спадару, пане-браце,
 Што ў тым шляху-прыхамачі,
 Што за прымхі, што за радасьць? —
 Шляхціч кажа, налівае
 І кілішак падымае.
 — Няхай пан тут застаецца
 І нат вусам не шманае.
 Шлях тут знойдзем мы, як трэба.
 Там за горкай кум Патрэба
 Дзяўлю гадуе, пане-браце.
 Шляхціянка Любча —
 сыр ды вішня —
 І ў гады свае ўжо вышла.
 Як рэпа, дзеўка высьпянае
 І па вашэці ўздыхае.
 Гайда! Гайда! Па конях, браце!
 Ў залёты прэм,
 Бо дзеўка скісьне, —
 Сказаў, кульнуў і ротам сьвіснуў.
 Усталі ўсе, пра Любчу мова
 (От жа цікаўская размова!)
 Аж тут вайт Пуставойт,
 Пустабрэх, крывабойт:

— Вайна, панове! Зноў навала. —
 І Любчы той — як не бывала.

Вайна, вайна, о, гэта справа!
 Гэта файная забава,
 Маскалям галовы секчы,
 Гнаць галоту ў чыстым полі,
 Пакуль хопіць коням волі,

Біць маскву у хвост і грыву
 Галадранцаў тых, баяраў
 І ўсялякіх тарабараў.
 Шкода, Любчы не пабачыў
 І залётаў не пазначыў.
 Шляхціч збоку пад'язджае
 І шаблюкай пагражае:
 “Маскву будзем ваяваці,
 Масква стане ўцякаці.
 Гэта я кажу, Шаціла,
 Пане-браце, майма сілы!”
 Зноў па шляху конна едзе.
 Ехаў госьцем, вымкнуў братам.
 Як вярнуся — стане сватам.

О, Вяліка наша Княства!
 Наша вольна гаспадарства!
 За гарой мая нязнана
 З васількоў вяночкі вяжыць,
 Залатыя слоўкі кажыць.
 За гарой мая Айчына,
 Наймілейшая дзяўчына.
 У бярэзынічку за гаем
 Беларывы конік скачыць,
 Капытцом дарожку значыць.
 О, Вяліка наша Княства!
 Наша слаўна гаспадарства!
 Слава! Слава! Ты найлепша!
 За цябе іду я першы.

Гаўя

На Гаўі, што ў Нёман плынна
 Хвалі мкне свае няспынна,
 Млын на востраве стаяў,
 Навакольле аглядаў.
 Мост драўляны з двух бакоў
 З дыляў хвойных, круглякоў
 Па дарозе ў Дабраўляны
 (Лес быў — сосны, як арганы).
 Стаў вялікі,
 Рыбы поўна, ў бераг скача,
 Рыбалоўны нораў драча.
 Па тым мосьце ў дзяцінстве
 Босым бегам крокі мераў
 (Ўжо б, здаецца, й не паверыў).
 За мастом паплаў вялікі,
 Жоўтых кветак мора ў траўні,
 Аж буяе рознатраўе.
 Па грудзе бяжыць дарога,
 Паўз Гаўю і вольхаў строі
 Урачыстыя настроі.

Потым старыца, масточак
 І вялікі лес сасновы,
 Нібы даўніх часаў сховы,
 Бо спрадвеку тут узрос
 (Бальшавік пасек і зьвёз).
 Збоку зноў адзін паплаўчык
 І абрыў, дзе бераг-бор,
 Нібы струнаў перабор,
 Адбіваецца ў лустры пакручастае
 ракі.
 Ёсць тут мае сваю назву,
 Сваю прошласць і легенду.
 Вось вялікі камень-глыба
 Пасярод ракі ўмясьціўся,
 Абмінаюць хвалі-рыбы
 Яго вечну таямніцу.
 Тут калісьці сябры-другі
 Аднаго хлапца забілі,
 Які ведаў іхны справы
 (Дзе яны зламалі права),
 І пад камень утапталі,
 Каб ня выйшла ёсць на яву.
 Не пашэнціла забойцам
 (Хоць ніхто не дакапаўся).
 Адзін згінуў, другі сьпіўся.
 Трэці, праўда, ажаніўся,
 Але даў ім Бог калекаў –
 Дзяцей мелі ненармальных.
 Вось якое пакараньне.

А за поплавам старыца,
 Сенажаць – Лука-макрыца,
 Бор на высьпе сярод лугу
 (Там грыбы насіў дзяругай).
 Побач бераг высачэнны
 Ёвесь арэшнікам спавіты,
 Выглядае самавіта –
 Хмель, крушына, чарамшына.
 Як вясной з падвора глянеш –
 Цьвет чаромхі аж буе,
 Як аблокі, далягляды,
 Водар церпкі далягае.
 Азярцо там ёсьць, як сподак,
 “Сінім Вокам” называюць.
 Тут жа старыцы зародак,
 Воды ў рэчку адплываюць.
 Там калісьці, гадоў трыста,
 Млын стаяў, Гаўю трымаў,
 Што тады тут працякала,
 Стромкі бераг абмывала.
 На ўзгор’і тым высокім
 Умясьцілася мястэчка,

Нібы белая хустэчка,
 Хаты, крамы, збор кальвінскі
 (Фундаваў нейкі Камінскі)
 І цагельня там пад лесам,
 Нават кафлю выраблялі
 І глазурам палівалі.
 Праз Паплаў была плаціна –
 Грэбля строма над далінай,
 Што дарогу там трымала,
 Дзе зь мястэчка ў Геранёны
 Радзівілы і Сапегі
 цугам ехалі бывала.
 Усё гэта я ўбачыў,
 Як капальніцтвам займаўся.
 Дзе Суботнікаў пачатак –
 Я ў сябе тады спытаўся.
 І вось на табе – натрапіў.
 Сам сабе зрабіў прынуку,
 Укапаўся ў навуку.
 Сам рукамі дакрануўся
 Да начыньняў тых, талерак.
 Тузін чарачак-швагерак
 Хтось патоўк, як конь валяўся.
 Вось макотры, міскі, кварталы,
 Продкі елі не на жарты.
 Толькі ёсць тут пагарэла,
 Як маскаль у Вільню ўдзёрся,
 Папалілася дазваньня
 Ёсць мае замілаваньне,
 Маё першае каханьне,
 Наша Княства паспаліта,
 Дзе любоў мая спавіта.

Мястэчка

Як Суботнікі спалілі,
 Дык Гаўя ўжо адступіла,
 І на правым узьбярэжжы
 Будаваўся слябіы.
 Іншы рэй рака прастве,
 Лёс нанова галасуе.
 Адрадзілася мястэчка.
 Лепшы млын гадоў праз дзевяцьдзесяць
 Збудаваў ён новым месцы
 (Закрануў мае дзяцінства).
 У іншым часе – іншы весці.
 Толькі ў жыцці так бывае:
 Жаль – старое ўспамінае.

Не магу забыць з прадвесня,
 Трыста годзікаў мінула,
 Любчу мілу, польны песьні,

Млын старога вайдэлёта,
Што ў Вільні Скаргу слухаў
І пазбавіўся маркоты –
Езуіцтвам захапіўся,
Ды ў кальвінства ўваліўся
(Так ягоны клёк скруціўся).
Яго ўнук ужо сядзеў тут,
І, як дзед, скрыпеў над схізмай,
Млын трымаў і збор вялізны.
Млын быў мурам на плаціне
(Камянюкі з рабаціньнем).
Верхні бой меў, зьнізу брама.
Калі трэба пераждзі,
Ўсё мястэчка мог схаваці
Ад навалы, закалоту
Ці ад дзе якой галоты,
Што шляхамі шнуравала,
Як вайну Масква пачала.
То ж бо былі іншы часы.
Зрада, пляга, мор, халера,
Чэрнь валіла самапасам –
Ўся маскоўская брыдота.
Дзесьць валяўся там пад плотам –
Лапцем брагі насярбаўся.
Як вайна – ў Літву падаўся.
П’е, рабуе, вёскі паліць,
Пакуль гэтман ім ня ўваліць
І хвасты ім не падсмаліць.

Мукамол жа ўнук Вайдзіла,
Крыж над крэйкай асьвяціўшы,
Скрыжаваў капліцу з млынам.
Зборам правіў гэткім чынам –
Сьвятаром яго абралі.
Хоць палова тых выбранцаў
Да валунья перлі ў ранцы
І пад ім гаршкі стаўлялі,
Камяні абагаўлялі.
От жа людзкая натура,
Гуся-сюся шчабятюра,
Ўсім багам служыць ахвочы,
Так сабе, а мо’ і прыдасца.
Не пайдзе за рэй змагацца,
Кожны хітрым хоча стацца.
Гэтак думаў сабе ўсьцішна,
Добрым конікам буланым
Ў Трабы едучы ўвішна.
Зь Геранёнаў праставаўся,
Дзе сядзеў я ў залозе
Ўраз гатовы ў падмозе
Разам з сотняю выбранцаў
Маскавітаў пераймаці,

Што гайсалі ў навакольлі
І пускалі вёскі з дымам,
Насьлядуючы ардынам.
Ўсіх ліцьвінаў забівалі,
Літву нашу руйнавалі.
Справа ясна, зразумела:
Дзесьці блізу, недалёка
(Хоць масквы ніхто ня бачыў)
Кош паставіла басота.
Кош падпальшчыкаў прызначыў.
Не заехалі б далёка,
Калі б іх было так мала.
Ўрэшце іх знайшлі праз сокаў.
Пад Лаздунамі стаяла,
Каля Пушчы Налібоцкай,
Дзесьць пад тысячу мярзотаў,
Рабавальнікаў кляйнотаў.
Ноч пілі, а ўдзень палілі,
Вынішчалі народ Боскі.
Гэткі быў закон маскоўскі.
Каштэлян наш геранёнскі
Як пачуў, дык аж падскочыў:
— Сплюшчыць падаў!
Здрузгатаць іх, як капусту!
Усю маскоўскую распусту!
Бяры хлопцоў, едзь у Трабы,
Хай Патрэба пойдзе з намі,
Самы ж бо не дамо рады,
Мусім сілы аб’яднаці
У дарогу, пане-браце!
— Ужо еду, каштэляне.
Меней сьледу ў адзіночку,
Сам паеду сабе ў прочкі. –
І, прышпорыўшы дрыганта,
Так рвануў, ажно сурочыў,
Жарабец з дарогі збочыў,
Аж прысеў на ўсе чатыры.
“Ну і прыкмета, тыры-мыры”, —
Сам сабе ў душы адзначыў.
Аднаму мне ехаць трэба,
Там жа Любча, дзе Патрэба.
Ну, нарэшце, яе ўбачу,
Хараство яе адзначу,
Можа, нават пацалую
(Так я ўразуме мяркую).
Сам сябе я падганяю
І аж песеньку сьпяваю.
Праўда, потым стаў мне сорам,
Як бы я зьмірыўся з горам.
Не да твару мая радасьць,
Калі тут маскаль віжуче

І народ мой тартуруе.
 Дзе, калі было такое,
 Каб нячысты ў Вільні ўсеўся!
 Сьлёз напіўся і наеўся,
 Ў нашы собалі адзеўся!
 Век ня чулі гэткай здрады,
 Гэткай страшнае заглады.
 О, Вяліка наша Княства!
 Ці ўжо ты ў нас паслабела?
 Ці душа твая самлела?
 Мо' зашмат ты мела волі?
 Кожны сам сабе пануе,
 Кожны дурань галасуе,
 Кожны пан – сабе за князя,
 І ўладу ў грош ня ставіць,
 Сам сабою хоча правіць.
 Скуль жа будзе тая сіла?
 Пакарае нас магіла.
 Трэба Князя падымаці,
 Каб мог Княствам кіраваці.
 Трэба множыць сілу збройну,
 Каб была напагатове,
 А ня кожны раз зьбіраці,
 Калі ўжо маскаль у хаце.

Разважаючы ў міжчасе,
 Да Суботнік пад'язджаю,
 На мястэчка пазіраю.
 На высокім берагвіску
 Тут мястэчка, як цацуля.
 Спамінаю, як калісьці
 У касьцёлік сярод лісьця
 Прывяла мяне матуля.
 Чую гукі клавесіна
 І касьцельны хор няроўны.
 І зямная небасіня
 За сьцяною мільжыцца,
 І няўлоўны ветрык вее
 Пералётны із-за жыта,
 Як далёкі сьпеў народны,
 Дзе душа мая адкрыта...

Азірнуўшыся наўкола,
 Ўздоўж па вуліцы гарчую.
 Дзе таго-сяго спаткаю,
 Сам найперш яго вітаю.
 Трох' з старым памеркавалі.
 На ваду з узбача глянуў,
 Папіваючы са збана
 (Сыраквашам частавалі).
 От жа Боска красатуля!
 Паплавы, вада люстэркам,

Клёны-шаты ў магерках,
 І Гаўя, як вуж паганскі,
 Ўецца стужкай серабранскай
 Ўздоўж дарогі дабраўлянскай.

А тым часам з Падваранцаў
 Прыскакаў дзяцюк з ружанцам:
 — Ідзе масква, паўзуць паганцы!
 Ўраз двары завіравалі,
 Ўсе з дамоў павысыпалі.
 У касьцёле званы звоняць,
 Абразы ў сxoў хаваюць,
 Людзі з поля уцякаюць.
 Як сабралася на плошчы
 Ўсё паспольства на відошчы,
 Прыляцеў ад радных лаўнік.
 Бо прыслалі ягомосьця:
 — Дзяды, бабы, ў лес, балота!
 Ўсім хаватца ў імшарах.
 Быдла брацьме на папарах,
 У кусты кароў ганіце
 І агню там не кладзіце.
 Маскалёў няшмат, братове,
 Мо' са дваццаць, можа, болей,
 Але паляць наваколле
 І усіх, каго спаткаюць,
 Ўраз на месцы забіваюць.
 Трэба зьнішчыць згон сабачы.
 Нас тут мала, добра бачу.
 Мо' хто мае дзельну раду,
 Дык кажэце па загаду.
 І тут выступіў Вайдзіла:
 — Трэба ўсім у збор схавацца
 Пад млыновы мур і сьцены.
 Па вадзе масква ня ўскача,
 А палезе – дык аддзячым.
 Там мушкетаў маем з тузін,
 Дык як смальнем з усіх гузін –
 Аж пасыплюцца аскепкі,
 Гэткі будзе бой наш крэпкі.
 Толькі так сказаў Вайдзіла,
 Ў даляглядзе закурыла,
 Пыл клубіцца па дарозе.
 Грамада крыху ў трывозе.
 Лаўнік першы мкне да млына,
 Дзяцюкі за ім сьпяшаюць
 І каменьні падбіраюць.
 У млын заганалі пару коней,
 Каб ня ўзялі супастаты,
 А зьвястун – дзяцюк кудлаты,
 Ўжо мушкеты цягне ў вышкі,
 Расстаўляе па разворах,

Насыпае ў брамку порах.
— Гэй, усе! – крычу я зблізку. —
Пратрымайцеся да раньня,
Еду я па ўспамаганьня,
У Трабы хутка абярнуся,
Ўмэнт з падмогаю вярнуся.
Да дзвьярэй не падпускайце,
Толькі разам дыхт страляйце. —
І алюрам з павароту
У бок Карыціна праскочыў.
Потым думаю: “Нягожа,
Пагляджу, ці шмат варожжа”.
На ўзгорку прытаіўся
І лясочкам засланіўся.
Плошча, вуліца ля млына —
Усё відаць, як бы карціна.
Маскаль першы як ухаў —
Раз паходню пад застрэшак.
Аж салома затрашчэла,
Дымам чорным засьмярдзела.
Тут другія наляцелі
І давай паліць з кудзелі.
Ужо вуліца палае,
Дым да млына далягае.
Нейкі дзед там, як грыбочак,
Выпаўз з хаты на кіёчку.
Ля яго маскаль прыстаў
І шаблюкай крывалукай
З усяго размаху цяў.
Дзед маўкліва і сканаў.
І тут сталася такое,
Што пазбавіла спакою
Мне навек з тае хвіліны,
Не забыўся да магілы.
Ўжо з гарашчай хаты-клеці
Вонкі выскачылі дзедзі,
Адзін хлопчык, дзеве дзяўчынкі.
Мальца пікай маскаль сходу
Пракалоў, як рыбу ў броду,
І, на здіду нанізаўшы,
Сваім спрытам пацяшаўся.
Гарцаваў з такім трафеем,
Аж пакуль не надаела.
У агонь укінуў хлопца
І дзяўчынак даганяе,
Доўгай дзідай іх цялае.
Ды дзяўчаткі скок у хату —
Пагарэлі, небажаты.
Я такога йшчэ ня бачыў.
Ня я буду — не аддзячу.
Так маўчу, стаю я блізка,
Корд сыціскаю — рукавіска.

Усё мястэчка плыве дымам.
А тым часам маскавіты
Сабраліся перад млынам.
Штосьці радзьяца, гукаюць,
Нейку матку ўспамінаюць,
І радочкам так пасталі,
Як бы справу перасталі.
І тут, браце, стала помста.
Зьверху грывнулі наўпроста.
Пяцёх зразу палажылі,
Як бы іх прываражылі.
Дымам мост завалакло.
Маскалёў як што стаўкло —
Ўжо ня знаюць, куды рваць.
Можа б шчэ дайшлі да чыну,
Ажно бачу, хлопцы з млыну
Сталі браму адчыняць.
Не паспеў я надзівіцца,
Што там гэткае тварыцца,
Аж тут з брамы з крыкам дзікім
І з даўгой іржавай пікай
Лаўнік разам з тым кудлатым
Пруць на конях у атаку.
Тут жа зьверху зноў страляюць.
Маскавіты ўцякаюць
І ад страху ўжо ня знаюць,
Колькі іх там даганяюць.
“Ну, прыйшла мая часіна”.
— Рубон! — зароў я на ўсю сілу. —
Дрыганта сходу ўмэнт галопам,
У леву — корд. Перажагнаўся
І за бандытамі пагнаўся.
— Рубон! — крычу сабе, як п’яны. —
Гоп-гоп-гоп-гоп! Гэй-гэй-гэй-гэй! —
За мной жа лаўнік пне з кудлатым,
На пікі дрэняў падымаюць.
І вось яго я даганяю,
Таго, што мальца панявечыў
І сэрца мне тым акалечыў.
Падняў я корд, узняўся ў стрэмя,
І сілу ўсю сваю сабраўшы,
Як гахнуў гада-басурмана,
Што ажно пырснула фантанам,
І галава зь яго зьяціцела —
Такая помста ў мне кіпела.
Назад вярталіся ўтрох мы,
І па дарозе палічылі —
Шасьцёх маскоўцаў палажылі.
Палова, праўда, далі дралу,
Парасьспаліся ў гушчару,
Пазашываліся ў балоце.
Ня гэта нас ужо клапаце.

Ніхто іх зараз не баіцца.
Няма Суботнік – дым курыцца.

Трабы

Ўжо сонца хіліцца на дол,
І доўгі цень майго дрыганта
Бяжыць, як відма, прада мной
Дарогай трабскай, даліной,
Цераз Карыціна і Трыплі
(Няма іх болей – з дымам зьніклі).
Вакол пажарышчы, пустэча
І бадзьльлё, палі – галеча.
І ні людзіны, ні скаціны,
Ні нават чэзлае хаціны.
Ужо Бялымшчыну мінаю
І так сабе там разважаю:
“Чаму маскаль усё зьнішчае?
Які тут сэнс, у чым тут ярасьць?
Манголы гэтак не рабілі
І толькі зь іх ясак даілі”.
Адказу ў тым сабе ня бачу.
Напэўна, ў гэтым іх прырода.
Як тая воўчая парода,
Ці ты дабром яго, ці пугай,
Ён толькі ў лес глядзіць зьвяругай.
А ваяваць прывыклі скопам.
Як толькі дзе маскаль надходзе,
То прэ лавінай з гікам, крыкам,
Усё зьмятае па дарозе.
Калі ж па пысе недзе схопіць,
Ці хто зьнянацку яму ўробіць,
Дык уцякае, як скаціна.
І пакацілася лавіна.
Тады яго ўжо не запыніш.
Бі ў каршэнь, пакуль ахвочы,
Покі бачаць яго вочы.

Раманы ўжо прамінаю.
Шчэ стаяць, не пагарэлі.
Навакол жыты жаўцелі
І ячмень вунь там, пад лесам,
Асьцюкамі ветрык чэша.
Тут – канопляў цэла поле
Зелянее на прывольлі.
Каб там дзе Піліп ня скочыў –
Азіраюся ўважна,
як бы хто мяне сурочыў.
Жоўты лубін замігцеўся,
Між бярозаў – цэла поле.
Аж зіхцее навакольле.
От жа, як мне тут прыўкрасна!

Як душа чувае ясна.
Ах, якое харашэньне –
Жоўта мора – летуценьне!
Так, здаецца, і сьпяваў бы
І адсюль не ад’язджаў бы.

Вось, нарэшце, й Трабы бачу.
За прыгоду Бога дзячу.
На гарышчы замак моцны
Над дарогамі пануе,
Аб мястэчку галасуе.
Ўнізе тут Клява уецца,
Млын, ставок, касьцёлік файны,
І дагледжаны, і дбайны,
Па дарозе із Суботнік
(Дзе радзіўся я, гаротнік).
Потым шлях бяжыць у Вільню,
Побач сьцелешца ў Гальшаны,
На Юрацішкі і Іўе.
Тут старая наша Крыўя.
Недзе Сонька тут гуляла,
Як з Гальшанаў прыезджала
Ды за Князем пасьпявала.

Пакручастай сьцежкай бітай
Уверх да брамы пад’язджаю
І ў брамніка пытаю:
— Ці Патрэба ёсьць у замку?
— Можа й ёсьць, а хто ты, панку?
— Я Зянон, ці ты забыўся?
Гавары, каб ты казіўся!
— Ну, то ёсьць жа, ёсьць, васпане, —
Кажа брамнік у пашане
І мне браму адчыняе
Ды ў замак прапускае.
— Ідзі, скажы, на тое брамнік,
Што прыехаў з важнай справай.
І ня баўся тут за брамай.

Ўраз Патрэба вылятае
І абдымкі адчыняе:
— Чуў я, чуў я пра вацьпана,
Мне Шаціла заікаўся,
Калі я ў яго бываўся.
Але ж, пане, добры вёсці:
Ўжо пабіты маскавіты.
Скора будзем зь імі квіты.
Людзі ў Вільні ўзбунтавалісь
І за шляхтаю паднялісь.
Так далі, што бразгаталі,
Душы нат не ўратавалі.
Ўсіх пасеклі, як капусту,

Нікаму ня далі спусту.
А таго зладзея-збойцу,
Камэнданта і прапойцу,
Дык спалілі ў вагнішчы,
Затахцілі ў гармату,
На Маскву спрасталі рулю
І як пальнулі – дахаты!
От народ, брат, узлаваўся,
Йдзі, маўляў, адкуль узяўся.
Галасуюць – ўсіх на вілы!
Толькі што во ад Шацілы
(Ён у Троках умясьціўся)
Гаварыў я з чалавекам:
Пакацілася маскоўя,
Пакацілася навікі.
Ну, цяпер мы іх пагонім.
Мы адвалім ім, як коням,
На плячох у іх паедзем,
Мы ўсыплем ім, мядзведзям!

Расказаў я тут Патрэбу
Пра Лаздуны, кош маскоўскі,
Пра Капусту-каштэляна,
Моцны замак Геранёнскі,
Пра Суботнікі, Вайдзілу
І кудлатага Тамілу,
Пра спаленьне і страляньне,
І дзіцёнка забіваньне.
Ўраз Патрэба даў загады
Сабіраці два атрады,
Шабляў сто – уся выправа.
Калі войт шчэ дапаможа
(Пуставойт той наш, нябожа) –
Падтрымаў бы нас з Гальшанаў.
“Пасылаю гонца сходу,
Каб сказаў там пра нагоду.
А цяпер пара спыніцца.”
Пан Патрэба весяліцца:
“Я вацьпана госьцем маю,
На вячэру запрашаю”.
Увайшлі ў вяліку вежу,
Двайным зрубам збудавану,
Падняліся ў гору двойчы
І ўвайшлі ў шыроку залю,
Дзе вяліка печ палала,
Сталы з дубу, крэпкі лавы,
Кандэлябры над сталамі,
І Сынклета каля печы
(Ахмістрыня, дзеўка ў лецях)
Барана на шворне круціць.
Тут Патрэбіха і кажа:
— Просім пана, пан з дарогі,

Няхай пан адпусьціць ногі.
— Гэтак мы жывём часова, —
Пан Патрэба прадаўжае
І гасьця сваёго саджае, —
Зь Мілюцёў перабраліся,
Як маскоўцы тут знайшліся.
Ня раз біліся адважна,
Не ўзяла нас сіла ўражна,
Але ўвесь пасад спалілі,
Трабы ледзь абаранілі.
Ды цяпер другая справа,
Мы пакажам ягомосьцям,
Растрасем сабачы косьці.
Любча! Просім – у нас госьці.
(Тут пачуў я ў сэрцы млосьці.)
Любча ўраз з гары спусьцілася,
Ветла шляхце пакланілася.
— А во й Любча, мая доню, —
Кажа бацька і далоняй
Тапыркі свой вус пагладзіў,
Месьціць госьця на пасадзе.
Ўсе расьселися на лавах.
— Сатварым малітву Богу, —
Мовіць тут Патрэба чынна, —
І прыступім да начыньня.
Пан Патрэба запрашае,
Усіх частуе, падстаўляе,
Прапануе, страву хваліць,
Наш ліцьвінскі звычай славіць.
А як добра ўжо паелі,
Дык віна прынеслі бутлю
(Із льядоўні зь нізкай цэлі) –
Аж кілішкі запацелі.
— Не да балю зараз, пане,
Тут ня тое баляваньне,
Маскалі вакол, груганьне.
Час ня шэнціць роднай хаце.
Дык віна, брат, можна ўзяці,
Каб з сабой паразважаці,
Дабраслоўем скарыстаці,
Калі хто нагоду мае. –
І Патрэба прадаўжае:
— Не магу я надзівіцца,
Як ён мог у Вільню ўбіцца.
Скуль было тут столькі здрады.
Падстаўлялі сваё рыла,
Каб па ім масква хадзіла.
— Бо няма адзінства ў Княстве, —
Устаўляю “слоўца красна”.
— Усе ж ня могуць стацца шляхтай.
— То ж між шляхтай тыя жарты,
Адзін Глінскі чаго варты.

Зрэшты, кажучы “адзінства”,
 Думаў я пра еднасьць веры.
 — О, брат, кепскія паперы.
 Што да Бога, што да Веры –
 Між сабой шчэ ўмеем ладзіць.
 А як збоку хто ўб’ецца,
 Дык глядзіш – штось і чаўпецца:
 Таццю дзэверы адчыняюць,
 Родну матку зьневажаюць,
 Што ня так іх гадала,
 Ня так елі, ня так пілі,
 Ня той мовай гаварылі.
 Дык якое ж тут адзінства.
 Скажу гэтак – проста сьвінства.
 Усе ж ядзім адну капусту,
 Спажываем хлеба лусту,
 Усе сьпяваем адны песьні,
 Чаму трэба гэта скрэсьліць?
 Дзе, скажэце мне, тут вера?
 Нейка трасца ды халера
 У народзе гэтым ходзіць.
 Ці ўжо клёку ў нас ня родзіць?
 — Як уважаю – шмат свабоды, —
 Пярэчу я, нібы са згоды. –
 Няма вальнейшага народа,
 Чым родна наша вольна шляхта.
 Гаспадара ж над ёй замала,
 Рукі жалезнай не хапала.
 Як шляхта хоча, так і робіць.
 Ніхто яе не пераробіць.
 Свабода – гэта наша сіла.
 Свабода – нашая ж магіла.
 — Свабода, кажа пан, свабода,
 А мо’ тут іншая прырода, —
 Пярэчыць мне Патрэба з ходу. –
 Маскаль жа, бачце, непадобны.
 Истога іншага заводу.
 Ці лях, зірні, — падшыты бзікам,
 Хаця народ зусім ня дзікі.
 Альбо во немец той, пракуда,
 І грош палічыць, як зануда.
 От параўнаем во гавечак.
 Зусім жа свойская скаціна.
 Без чарады ні кроку – куча.
 А воўк жа, пане, не гануча,
 І нораў мае не сабачы
 (Ня цётка голад – не паскачаш) —
 Ля чарады здалёку тульчыць,
 Так і глядзіць, каб дзе дурніца
 Магла ад кучы адлучыцца.
 Як дзе адстане самапасам,
 Ну, крокаў хай сабе на сорақ,

Кундзя гавечая – мацёра,
 Тут воўк падыйдзе сабе сора,
 Наўзбоч гавечкі ціха стане,
 Як бы ён свой тут прызнаецца
 (Траха што толькі не пасецца).
 Гавечка здуру пазірае,
 А воўк як быццам не шманае,
 Ды ўсё да лесу адступае.
 Гавечка ўсьлед ваўку снуецца,
 А як далей шчэ адаб’ецца,
 Дык воўк устане
 І ў лес бяжыць сабе, вацьпане.
 Гавечка сьледам даганяе
 (Ёй трэба ж бо за нейкім бегчы),
 Пакуль ёй воўк жыцьцё аблегчыць.
 Цяпер, спадару мой, скажэце,
 Ці мала ёсьць дзівос на сьвеце,
 Каб чалавек у воўчай скуры
 Ды быў гавечае натуры?
 Ці ж бо нямала й сярод люду
 Таго прыроднага прысуду,
 Што той гавечцы Бог прызначыў?
 Ўсе ажывіліся ў бяседзе
 (Як хто й на месцы ня уседзеў).
 — Ну, мы, мой пане, не гавечкі, —
 Не спадабалася Мар’яньне. –
 Магло быць інша параўнаньне.
 — Ну, не гавечкі ж, пэўна, жонка,
 А хто ж тут кажыць? —
 Грыміць Патрэба, вус свой гладзіць,
 І гэтак хітра пазірае,
 Усьмешку нішчачкам хавае. –
 Як ты мая ды ёсьць лябедзька,
 Дзяцюк любедзькі не страляе,
 А толькі весела сьпявае,
 Калі лябедзьку абймае.
 Ужо Мар’янна тут сьмяецца,
 Ну, так ёй радасна вядзецца.
 — То ж бо сьпявайма, гэі, мужчыны! —
 Абазвалася дружына.
 — Любча, дочачка, пачні, —
 Даў каманду пан Патрэба.
 Тут адкрылася мне неба.
 “Туман ярам, ярам – даліноя...” —
 Над цішынёй начною
 Засьпявала гучна Любча.
 Здалася мне яна сьвятою,
 Так сьпеў яе ўгаласіўся.
 Падхапілі грамадою.
 У шыбы месяц нам прасіўся.
 Вось гэта голас – сотні струнаў!

Арганы граюць, а ня песня.
 Стараўся я пад сьпеў падвесці,
 Свой голас зь ейным пераплесьці.
 От дзеўка красна, от надзея.
 Як паглядзіш – дык сэрца грэе.
 Тут я ўжо сьмела прыглядзеўся,
 Як бы да песьні прыкіпеўся.
 Круглатвара (й праўда – вішня)
 І ўсьмешліва, і ўвішна,
 Зграбна ў рухах, станам пышна.
 І з бацькі позірк не спускае,
 І кожны скáз яго вітае.
 “Ну, пэўна ж – бацькава дачушка”,

—
 Падумаў я сабе на вушка.
 Патрэба тож душы ня чае,
 Але, як бы не заўважае,
 Няўзнак дачушку навучае.
 О, з гэтых бацькавых любімчых
 Як добры дзеўкі вырастаюць,
 Верай, цнотай вас вітаюць,
 І надзейнасьцю, і толкам.
 Ад такой ня ўзвыеш воўкам,
 Бо умее разважаці,
 Дзе, калі і што сказаці,
 За губой язык трымаці,
 Каму трэба – выдаць здачы,
 Без скандалу і бяз плачу,
 Калі надта хто гарачы.
 От жа Любча, дыхт дзяўчына!
 От жа дзеўка самавіта!
 А яшчэ й таленавіта,
 Весаляха для людзей.
 А як глянэ снім вочкам –
 То й загінуў, Матэр Дэй!
 Вось табе і ўкахаўся,
 Ягамосьцю казнадзей!

А тут Любча ды з Мар’янай
 Засьпявалі “Дзеўку красну”:
 “А ў горадзе верба расла,
 Там стаяла дзеўка красна.
 Яна красна, йшчэ й красіва,
 Яе доля неічасьліва.
 Няма таго, што любіла.
 Няма яго й ня будзе,
 Разлучлі зья людзі,
 Абсьмяялі, абсудзілі,
 Каб мы ў пары не хадзілі.
 А мы ў пары хадзіць будзем
 І друг друга любіць будзем”.

Ах, ты песня наша міла,
 Як ты людцаў пацяшаеш,
 Літву слаўну велічаеш.
 Беларусец наш як дзекне,
 Аж у сэрцы ёкне.
 Дзе ж ты, дзе ж ты, мая Любка,
 Паглядзі ў вокна.
 Эх, пайду я ў чыста поле,
 На зямельку лягу.
 Пальночак-кавылёчак,
 Трава мацердушка.
 Нават камень на Радзіме
 Для мяне – падушка.

Тады ўжо мы з Патрэбам дружна
 Ваярскі марш запелі мужна:
 “А дзе ж тыя ваяры,
 Што са мной хадзілі ў Крым?
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Што са мной хадзілі ў Крым.
 А дзе ж тыя іх мячы,
 Што з пляча ўмелі сячы?
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Што з пляча ўмелі сячы.
 Не адседзецца нідзе –
 Зноў маскаль да нас ідзе.
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Зноў маскаль да нас ідзе.
 Лукі гнуцца ды ў дугу –
 Дадуць рады ворагу.
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Дадуць рады ворагу.
 Коні капіталі б’юць –
 Ваяроў ды панясуць.
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Ваяроў ды панясуць.
 Будзе, будзе зноў бітва –
 Будзе вольнаю Літва.
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Будзе вольнаю Літва.
 А як скончым ваяваць –
 Будзем піці ды гуляць,
 Ды гэі, ды гэі, ды во-ха-ха,
 Будзем піці ды гуляць.”

— Будзем піці ды гуляць,
 Станем песенькі сьпяваць. —
 Пан Патрэба ўзьвесяліўся,
 Бутлю хіліць, налівае
 І кілішкі напаўняе.
 Сам танцуе, прыпадае,
 То прытопне, то падскача,

Як той качар сіні крача,
 І на жонку вокам косіць,
 Нібы яго вецер носіць:
 “Адна дзеўка Ганна,
 другая Мар’янна,
 А ты лепшая за іх,
 Мая ты каханна”.

А Мар’янна ўжо рагоча,
 Ручкай машыць, пець ахвоча.
 І ўсе разам як запелі,
 Ажно сьцены задрэжэлі:
 “Чырвоная вішня
 З-пад караня вышла.
 Адала ж мяне маці,
 Дзе я не прывычна...”

О, вішня! Вішня ў нашым лёсе.
 Дарма, што нехта там галосе.
 Вайна таўчэцца ў дарозе,
 Ці дзеўка плача аб падмозе.
 А ты ж вішанька, расьці,
 Ты ж у весну зацьвіці.
 З кім цябе мне параўнаці,
 Сваё гора апяваці.

Зноў з Патрэбам мы сьпяваем,
 Дзе са смуткам, а дзе з жалем,
 Зноў кілішкі наліваем,
 Ваяроў успамінаем.
 “Пады чорнай вішняй,
 Пады спалёным жытам,
 Крывёю сьцёкшы,
 Ваярэ забіты.
 Чатыры гады
 Масыкаля білі,
 За краю родны
 Галовы злажылі.
 Пады чорнай вішняй,
 Пады спалёным жытам,
 Крывёю сьцёкшы,
 Ваярэ забіты.”

— Невясёла гэта песьня, —
 Я кажу, як памаўчалі. —
 Мо’б другую запаялі,
 Калі нам аспожка Любча
 Дапаможа ў сьпяваньні,
 А спадарыня Мар’янна
 Падтрымае ўсіх старанна.
 Дык пачнем маю любіму,
 Як голуб купаўся,
 Галубка жаркоча,

А верны дрыганце
 Са мною скача:
 “Ой кося, мой кося,
 кося вараненькі,
 Прадам цябе, кося,
 за талер бяленькі.
 Ты пойдзеш, мой кося,
 у край чужэнькі.
 Ня будзеш там есьці
 авёс залаценькі.
 Ня будзеш там есьці
 шаўковай травіцы,
 Ня будзеш там піці
 крынёчнай вадзіцы.
 А хто ж табе, кося,
 там грыўку расчэша?
 А хто ж добрым словам
 цябе там пацеша?
 Біць будуць, мой кося,
 цябе батагамі,
 А я буду плакаць горкімі сьлязамі.
 Ой, кося, мой кося,
 кося вараненькі,
 Няхай прападзе той талер бяленькі.
 За талер бяленькі я не разжывуся,
 З табою, мой кося, я не разлучуся”.

Затым сьпявала песьню Любча
 (Патрэба так распарадзіўся).
 Нідзе ня чуў я такой песьні,
 Як рыцар жаніўся.
 Ваяваў за каралеўну,
 За гонар адзінай,
 Але болей за кахану
 Любіў ён Радзіму.
 Ой, радзіма-радзіма,
 Мая ты адзіна,
 Як цябе страчу —
 Нічога ня маю.
 Як дзеўчыну страчу —
 Другую спаткаю.
 Дзе ж, мая ты сінявока,
 Люцічка мая,
 Ўсё жыцьцё сваё бярог я
 На канцы кап’я,
 Каб на Бацькаўшчыне мілай,
 У Літве маёй любімай,
 Былі б ты і я.
 Ой, радзіма-радзіма,
 Ты ж мая Літва,
 Наша песьня лебядзіна
 Прыгукрасная.

Павярнулі ў пары коні –
Адны люцічы,
Наша Крыўя несмяротна,
Беларусачка.

Мілюці

Сонца ў вокны засьвяціла,
Ў замку ўсё загаманіла.
Прыскакаў ганец з Гальшанаў –
Пуставойт ня дасць падмогі,
Бо баіцца сам аблогі.
— А якая там аблога,
Пустабрэх ты, пень-кярнога? –
Абураецца Патрэба, –
Ворага шукаці трэба,
Забіваці яго ў стойле,
Не тады, як нас пяройме!
От жа клёпкі! От мікеці!
Каб ты век сядзеў у клеці!
Але добра! Ўсё чаўпецца.
Ўсё зьбіраецца, вядзецца.
Заўтра ноччу – ўжо выправа.
Да Лаздунаў – незабава.
Учора я направіў сокаў,
Скора будуць – пару скокаў.
А цяпер, мой ясны пане,
Мілюці хай пан пагляне.
То ж адсюль відаць із вокан –
Тры вярсты з паловай бокам.
На падворы ўбрукаваным
Ўжо стаялі коні ўбраны.
Чорны быў пакрыты гунькай
(Каб сядлу было ня мулка).
На імшастым – гунька красна
І сядло зусім ня наска,
А ў габроці васількі.
— Дык паедзем, пане, конна,
Лепей бачыш навакольце.
Любча з намі захацела.
Ёй у замку сумнавата,
Цягне дзеўку родна хата.
Любча радасна сьмяецца,
Бы ўгары ручэй снуецца:
“Ах, Мілюці! О, родны шаты!
О, дзе вы, дзе, мае пенаты?
Як мне каменье тваё міла,
Што шлях дамоў загарадзіла.
Мне нават пыл твой даспадобы,
Што засьцілае мне аздобы.
Красу тваю не забываю
І перад Богам услаўляю”.
— О, райская, свая мясьціна,

Скажу вам так – зямля, як Неба.
Як ёсьць я сам Якуб Патрэба,
Кажу: нямашка лепш, як родна хата,
Няхай сабе і небагата,
Але свая, свая Айчызна. –
Тым часам ехалі праз Вызна
(Мясьціну гэтак менавалі).
Тут кожны куст – сваё названьне,
Сваё быцьцё, успамінацьне,
Сваё найменьне-уміленьне,
Сваё шчымлівае любеньне,
Дзе балацінка, лог ці кудра,
Ці рэчкі вузенькі закрут,
Вялікі камень, лесу груд –
Усё па-свойму назавецца,
Усё сваімі пазнаецца.
Зямля абжытая, жывая,
Людзкую памяць пажынае,
Ў вякі карэньнем прарастае.
І так паўсюль, па ўсёй краіне,
Дзе кожны сажань, позірк вока
Адбіўся ў памяці глыбока,
Урос у сэрца чалавека,
Навекі з жыцьцем зьнітаваўся,
Айчынай любяю назваўся.

* * *

Дарога йшла ўгару паўз поле.
Наўзбоч вялікае каменье,
Малін, шыпшыны чырваненьне
І размарыньніка галіны
Дарогу ўсьцяж перакрывалі,
Бы падарожнікаў віталі.
Зьвісалі гронкі, нібы вішні,
Хвасталі шляхнікаў па твары,
Чаго раты не раскрывалі.
Я і Патрэба давай рваці,
Па жмені ягад у рот браці
І з смачным смакам іх жаваці.
— От файна ягада, вацьпане, —
Патрэба кажа, праглынуўшы.
— Угу, — кажу, перадыхнуўшы, —
І вераб'і іх надта ж любяць,
Абсели вецьце прыдарожна.
— То трэба пану асьцярожна, —
Тут Любча кажа, жмурьць вейкам,
—
Ня стаўся б пане верабейкам.
Патрэба голасна рагоча.
— То, калі Любча так захоча,
Ці б мог яе пачаставаці,
Каб разам долі паспытаці, —

Кажу я гэтак, зьеўшы кулю.
 Сьмяецца Любча, аж сакоча,
 Ёсць разумее, усё соча,
 І галасочак, як званочак.
 — О, не, о, не, разумны пане,
 Мне гэтка доля не дастане.
 Ні вераб'іху, ні варону
 Ня ўзьдзенеш, пане, у карону.
 Ці знае пан, што паспытаці,
 Каб каралеўствам заўладаці?
 Якуб Патрэба зноў рагоча:
 — От дзеўка, браце, чаго хоча.
 На каралеву прымярае.
 — Ня ўсё так проста выглядае, —
 Кажу я так, нібы сур'ёзна.
 Бо, калі глянуць надта розна,
 І калі быць зусім адважным,
 То шмат жа ёсць тых цнот
 на сьвеце,
 Што каралеўства пераважаць.
 — І як да гэтых цнот дастацца, —
 Патрэба далей разважае, —
 Што тут найлепшае бывае,
 Што чалавек усё кідае,
 Каб аднаго трымацца ў сьвеце,
 Што над душой яго пануе.
 Жыцця бывае не шкадуе, —
 У рэй гаворку ён кіруе.
 І сам, як быццам не шманае,
 Галінкай мухі адганяе
 І ў бок дачкі не пазірае.
 — А найвышэйша цнота —
 гонар людзкі
 І годнасьць наша чалавеча.
 У шляхты гэта ўсё адвеку,
 Ад продкаў нашых засталася.
 Для маскаля — жыццё бліжэй,
 Жыццё ў маскоўцаў найвышэй, —
 Кажу я, нібы казнадзей,
 Ці ксёндз з амбона да людзей. —
 Каб гонар за жыццё аддаць,
 Не дазваляе наша існасьць.
 Ня трэба й кодэксу пісаць,
 Калі прыходзе шляхты час,
 То кожны сам сабе напіша.
 — Найвышшым кодэсам мужчыны
 Павінна стаць жыццё Айчыны, —
 Сказала Любча, як між іншым. —
 О, калі б я была мужчынам,
 І сілу б Бог мне ў рукі даў, —
 Мой меч бы ў похвах не ляжаў.
 Вазьмі мяне ў Лаздуны, тата.

Мячоў жа маеш небагата,
 І я спатрэблюся за брата,
 Што за Айчыну голаў склаў.
 Ты ж навучыў, мой дабрадзею,
 З пістоля я страляць умею.
 О, гэі, о, гэі! Мой конік сівы.
 Гоп-гоп! Гоп-гоп! Мой беларывы, —
 І Любча коніка — галопам.
 Сама рагоча, сеўшы бокам.
 Ё сядле ня наскім і глыбокім.
 Ну нейка дзіва ў спадніцы.
 Андарачок па ветры ўецца,
 Няйначай дзеўка разаб'ецца.
 За Любчай тут мы коней гонім
 І між сабою не гамонім.
 І толькі я цяпер заўважыў
 Капшук, прывязаны да лучка.
 Зь яго відаць пісталі лучка.
 Аж стала мне тут нават сьмешна,
 Дзяўка дзяўчыстая, пасьпешка,
 Мо' йшчэ й сямнаццаці ня мае
 (А, зрэшты, хто яе там знае),
 І во, зь пістоляй разьязджае,
 Як быццам гэтман той палёвы
 Заўсёды ў бітву стаць гатовы.
 А Любча скача ды рагоча.
 І так залівіста сьмяецца,
 І так зьвініць, і так сакоча,
 І столькі радасьці ў тых скачках,
 І столькі шчасця ў абліччы,
 Што й мы забыліся баяцца
 І сталі разам зь ёй сьмяяцца.
 — О, краю мілы, край наш Боскі!
 Люблю цябе, твае бярозкі,
 Тваё каменье пры дарозе.
 Жыву з табой я ў трывозе.
 А дзе ж наш сьмелы рыцар б'ецца,
 Куды ён скача, дзе імкнецца?
 Дзе ён кроў сваю аброніць,
 Што Айчыну абароніць?
 Ці ёсць такія йшчэ на сьвеце?
 Ці, можа, ўжо заснулі, кмеці?
 А, можа, рак яшчэ і сьвісьне? —
 Блюзьнерыць Любча —
 сонца блісьне.
 І павадочкі нацягнула,
 І круціць конікам, гарчуе,
 Як бы ў таночку зь ім танцуе.
 Патрэба быццам не зважае,
 Далоняй вус сабе пагладзіць
 І далей зноў гаворку ладзіць:
 — От часам думаю, вацьпане

(Як ёсьць мы з панам
 тут мужчыны),
 Аб таямнічасьці жанчыны.
 Дзе нам здаецца ўсё тут ясна,
 Яны там вяжуць перавясла!
 А крыўды, браце, а папрокі,
 Ну, хоць ты йдзі ад іх у скокі.
 Дык іншы плоне і паскача
 На паляваньне – зубра драча,
 Ці медзьвядзя зімой упора.
 А жонка плача ў пакоры,
 Што муж бадзьецца па полі,
 Сабак ганяе на прывольлі
 (Каб лепей, значыць, сарну гналі).
 І от глядзіш, агню нямашка.
 Жывуць сабе, як быццам згодна,
 А неяк прэсна, несвабодна.
 У чым тут можа быць прычына,
 Што не маркоціцца мужчына? –
 Патрэба гэтак во пытае
 І скоса позірккі кідае.
 “Ага-а, — сабе я так мяркую, —
 І хто каго тут, брат, гандлюе?”
 — Найлепша, пане, паляваньне,
 Дык гэта жонкі цалаваньне, —
 Кажу я гэтак, не міргаю, —
 Хоць жонкі, праўда, шчэ ня маю.
 — Га-га, — рагоча шляхціч, —
 Добра кажаш.
 Ну, лепей, пане, і ня зьвяжаш.
 І от, калі падумаць годна,
 І са Сьвятым Пісаньнем згодна,
 Дык Бог сказаў жану кахаць.
 Жане ня трэба разважаньні,
 Яго сабачы паляваньні
 І надта мудрыя казаньні,
 Як перастаў яе хваліць,
 Ды мілаваць яе й любіць.
 Жана такая, брат, як зробіш.
 Папусьціш лейцы – ўсё ўгробіш.

І тут спускаемся мы з горкі,
 І да фальварку пад’язджаем,
 Мясьціну гэту аглядаем.
 Наўзбоч сухая сенажатка,
 Грудок, каменны, лесу латка.
 Далінка, нібыта карцінка.
 Праз даліну ручэй журочка,
 З крыніцы побач выпцякае,
 Што з-пад гары вадой бруае.
 На ўзгорках дрэвы па ўзьбярэжы
 Пазначаюць месца межы.

Наўпрост сядзіба фальваркова
 Разбудавана, як падкова,
 Дом драўляны і вялікі,
 З вальмовым дахам, гонтам крыты,
 І вокны ў даху, мезаніны –
 Ўсё навачэснай мешаніны.
 Калёны ў цэнтры мураваны
 І флігель зьлева дзераўляны.
 Далей ужо дрэвы, бэз, кустоўе,
 Адрына, пуны, стайня, клеці,
 Вялікі склеп відаць наўзбочу
 І журавель у неба строча
 (Хаця крыніца побач соча).
 Тут панска лазьня ля крыніцы,
 Каля зьлёнае даліны.
 Далей відаць дзьве афіцыны.
 Якаясь лаянка і кіпіны
 Чуваць была з аднэй хаціны.
 Бліжэй пад’едзем –
 Аж лемантуе баба ў хаце:
 — А каб цябе разьдзелі таці!
 Ах ты дурында ты, чурыла,
 Ты шпуны, дрынды ты, абрубак,
 Ты шмуля, гнюзда, ты цюпа!
 Каб ты ўжо спух, ты курашчупа!
 Каб цябе сплюндрыла, халера!
 Ты, падла, жлукта, ненажэра!
 А каб цябе забралі чэры!
 Каб ты на пень брахаў па сьмерці!
 Каб ты казою мэкаў, швэндзя!
 Ты зладзюга, ты басота,
 Валацуга ты, галота!
 Табе на сьвесе ўсяго мала?
 Каб ты сьвістаў ад таго сала!
 Каб табе выпутрыла кішкі!
 Каб ты сядзеў век на куркішках!
 Шамоня ты, круцель паганы,
 Карчомны гіцаль – з раньня п’яны!
 От жа ўлез, як жыд у цыцаль!
 Ах ты чартоўскі спадкаберцу!
 — Ото дае, брат, баба перцу!
 Чакайма добрага ўмалоту, —
 Патрэба кажа так з-за плоту. –
 Каб так цапамі малацілі,
 Як языкамі намянцілі,
 То б гора ўжо даўно ня зналі,
 Як то’ раней дзяды казалі.
 Каго так хваліш, Міхаліна?
 Йдзі пакажыся на хвіліну! –
 Гукнуў Патрэба ў афіцыну,
 У ключарніцы хаціну.
 — Аей, паночку, мой ты панку, —

Тут баба стала ўжо на ганку. —
 Бяда, паночку, ўкралі сала.
 Пятрук з Бычкоў у skleп удзёрся
 І ў Бычкі зь мяшком папёрся.
 Янук мой бачыў праз парог,
 Але дагнаць яго ня змог.
 — То ж бо Бычкі усе згарэлі?
 — Там тры хаціны ацалелі.
 Адзін крадзе, другія гінуць.
 А нам тут што — спадарку кінуць?
 Патрэба тут з канём крануўся:
 — Застанься, Любча, я вярнуся,
 Ў Бычкі з вацьпанам абярнуся.

Пятрук

О, колькі бачыў я тых вёсак,
 Што з дымам лёталі высока,
 Дзе не сягала маё вока,
 Над галавешкамі пажараў,
 Над акіянам птушак — вырай,
 Над нашым жыцьцем, нашым лёсам,
 Дзе людзі — спаленыя вёсны,
 Як бы анёл над папялішчам,
 Лунаюць, кружаць кругавішчам.
 Куды, куды вярнуцца, Божа?
 У гэтым сьвеце нам варожым
 Усё нанова пачынацьму,
 Усё спачатку пражывацьму.

Бычкі — пустэч і ссохлыя рабіны,
 І ліпы скручанае лісьце —
 Ўсё, што пакінула вагнішча.
 І печы чорны камянішчы,
 Як мерцьвякі з травы зіркаюць.
 І тры хаціны ўзьнікаюць
 З-за крапівы і лапухоўя,
 Нібы прывіды безгалоўя, —
 Ўсё, што пакінула маскоўя.
 Патрэба дзверы адчыняе,
 І, галаву прыгнуўшы нізка,
 Каб не ударыць макавіска
 (От пана кмету пакланіска),
 У хату бедну ўступае.

Пятрук на лаве сам сядзеў
 І ў адзіноце сала еў.
 Дрыжэлі рукі, аж спацеў,
 Іліхаманкавыя вочы
 Мужык у жаху ўтарочыў,
 Калі Патрэба ў хату збочыў.
 Пятрук устаў перад Патрэбам.

Дрыжэлі губы. Ён маўчаў.
 Патрэба ўсё не пачынаў.
 — Даруй, паночку, — адраблю, —
 Нарэшце сам Пятрук сказаў.
 Тады Патрэба не змаўчаў:
 — Ці ты ня ведаў, калі краў,
 Што красьць няможна?
 Што Бог ня красьці загадаў.
 — Так, знаю я — ня можна красьці.
 Ня ведаў я, што нельга есьці.
 Ня злодзей я, але ўкраў.
 Мне б хоць каня. Няма нічога.
 Усё згарэла да парога.
 І жыта сьпелае, й ямень.
 І ад жыцьця застаўся цень,
 Забілі жонку і дзяцей,
 Ўсю гаўяду маскоўцы зжэрлі,
 Забралі коней, вёску сьцерлі,
 І я адзін, як кол, мадзюю.
 Якую ж маю я надзюю?!
 Ты не карай м'не, пан Патрэба.
 Я адраблю, мне хлеба трэба. —
 Настала доўгае маўчаньне.
 — Ідзі ў двор, працуй, нябога,
 Ты атрымаеш, колькі змога, —
 Патрэба кажа спахмурнеўшы,
 Душой ваярскай злагаднеўшы. —
 А пра каня — прыходзь у Трабы.
 Ў абозе станеш ваяваці,
 Маскоўца будзем выганяці.
 Пакажаш ты сябе малойцам —
 Дадзім каня
 (Ад маскаля вазьмем у бойцы).
 Пятрук насупіўся і кажа:
 — Не пайду я, пан, у Трабы.
 Мужык, вядома, я — ня баба.
 Але, як ёсьць гэт' сьвет вялік,
 Я ўсё ж мужык, дурны мужык.
 Які ж зь мяне ваяр, мой панку?
 Гараў я зь вечара да ранку,
 Я за саху трымаўся змалку,
 Мяча й рукамі на'т ня кратыў,
 Ні дзіды нават, хіба вілы.
 Так недалёка й да магілы
 У той дурной вайне патрапіць.
 — Вось ты які, тхарыны лапаць!
 Ты скуль прыбіўся?
 Ты мо' гіргун, што прытуліўся
 І ў ліцьвіна перамяніўся? —
 Кажу я гэтак паміж іншым.
 Патрэба ціха з хаты вышаў
 І больш гаворкі той ня рушыў.

— Як шляхта, пане, упадзе,
Літва, напэўна, прападзе, —
Пакінуў я маўчанку доўгу. —
Ніхто ня стане ваяваць,
Жывот за Княства аддаваць
Ды бараніці народ Боскі.
А шляхта, пане, усё валіць.
Ніхто так Княства не разваліць,
Як шляхта можа ганарова,
Што для сябе на ўсё гатова.
А дзе ж Айчына, я пытаю?
Калісь кароль, дзяржаўца Краю,
Наш добрамудры Жыгімонт —
Ён недарэчныя законы
Для гаспадарства, нібы шпоны,
Ня змог на добра адрабіць,
Каб гаспадарства ўзмацніць.
Рэспубліка — ня Княства.
Тут кожны пан краіну наску
Сабою мерыць па гарбе,
І з мазгаўнёй чужой варшаўскай
Масква Літву і заграбе.
— Я бачу прышласць
дрэннай, пане.
Ніколі ў веці шчэ над краем
Такіх зьнішчэньняў не было.
Тут як патап, як вод лавіна
Бяжыць над нашай дамавінай —
Нашчадак ляжа ў труне.
Паб'ем маскоўцаў, ясна мне,
А потым што, пасья патапу? —
Патрэба кажа, правіць тропу,
Каня кіруе ў павады. —
Ці стане край наш маладым?
Ці во Пятрук, мужык няшчасны.
І лёс ягоны не прыўкрасны.
А што, спадару, скажаш мне,
Хто падтрымаць яго павінен,
Калі згарэў ён на вайне?
Кароль? Дзяржава? Усё Княства?
Мо' падтрымаць патрэбна мне?
І гэта будзе справядліва.
Было б аж надта негадзіва,
Калі усіх нас забіваюць
І ўсенькі край наш вынішчаюць,
І людзі гінуць на вайне,
Дбаць кожны толькі аб майне
І думаць толькі пра сябе.

Фальварак

У Мілюці зноў уязджаем.
Хлапчук ганяець барана,
Кудахчуць куры, гамана.
Нібы чырвоны матылёк,
Андарачок вакол мільгае
І сьвет сабою засланняе.
Тут Любча носіцца, як вецер.
То жураўля уніз штурхае,
Вядро вадзіцай напаўняе,
То забягае ў ручаёк.
Адтуль у дом бяжыць, як сарна
(От дзеўка быстра, от жа гарна),
Усім камандуе, муштруе,
Усё вакол яе віруе —
І дым із коміна ідзе.
— Пакуль там што і як, і дзе,
Спадарку глянем кагадзе, —
Патрэба гэтак прамаўляе.
І вось спадарку аглядаем.
Пустая стайня — коні ў замку,
Хаця ўжо ліпень, лета родзіць.
Калі масковец не нашкодзіць,
То трэба з поля ўсё забраць.
Што я найперш тут мог сказаць:
Усё звычайна, але дбайна.
Ёсьць хлеб і ёсьць да хлеба.
Лядоўню ў склепе меў Патрэба.
Хавае сала і кілбасы,
Яшчэ зімовыя запасы.
З Клявы вазілі лёду стосы
І выкладалі ў стругавіньне,
Нібы глінянае начыньне,
Пасья саломай прыкрывалі
І, калі трэба, адкрывалі.
Вядома ж, ветрам прадзьмувалі.
Больш спадабалася вядлярня,
Бо выглядала дужа гожа.
Ратонда круглая, як рожа.
Уся кругом прабіта дранкай,
Нібы вялікая альтанка.
Ў сьпічастай стрэшцы дымаўніцы,
Як бы гатычныя вакніцы,
А дым ідзе — дык як Гарыныч
Усеўся побач на дзядзінец.

Не даглядзелі йшчэ аўса,
Аж лётам Любча, спрытна ўся,
Залацістая каса.
Як сонца, тварык разгарэўся
І на шчацэ румянец рдзеўся.
От дзеўка пышна, от краса,
Залацістая каса!

— Мой любы тату, мілы госьцю,
 У хату просім ягамосьцяў. —
 І засьмялася з самосьцяў,
 І ножкай тупне, кажа: “Ух!
 У Мілюцях жыве наш дух!”
 І так падскочыць, прытанцуе,
 Як бы тут конік той гарцуе.
 Стол з льянянымі абрусамі,
 З вытыканымі пасамі,
 Увесь устаўлены начыньнем,
 Што чакаў нас добра, чынна.
 Буракі – гарача страва –
 Аж насы заказытала.
 Эх, і добра так з дарожкі
 Бурачкоў гарачых зьесьці,
 Вантрабянкі добра ўціснуць,
 Ды на блін вялікі грэцкі
 Дробных скварак шчодро пырснуць.
 Увесь дыміўся стол ад стравы.
 Але скоро незабавам
 Падмянцілі ўсё начыста
 І з Патрэбам гаманілі,
 Як бы новы сьвет тварылі.
 — Кажаш гонар, мой вацьпане,
 Шляхтай рухаець у стане.
 Вышэй сьмерці ставіць гонар
 Шляхціч польны беларускі,
 Калі разам у хаўрусе
 Ён на ворага рушае.
 Але хай пан не сьпяшае.
 Ён шляхты ёсьць шчэ палавіна –
 Найпякнейшая жанчына.
 Дык які ў той шляхты гонар?
 Ёй мяча ня трэ’ трымаці.
 — Тут ня варта і гадаці, —
 Я кажу адразу сходу. —
 Маем іншую прыроду.
 Нам найвышшая пагроза –
 На жыцьцё наканавацьне.
 Вораг петрыць нас зьнішчожаць,
 Сабе славу прыўмножаць.
 Не абходзіць яму гонар,
 Толькі жытка наша, пане.
 Дык на жанчыну – паляваньне,
 Якраз, каб гонар яе зьнішчыць,
 Якраз на годнасьць іх жаноцку.
 Каб чыстасьць іх зглуміць зьянацку,
 Каб іхны дух навек зьянявечыць.
 Выходзіць так, што для жанчыны
 Ён іхны гонар найвышэйшы.
 Ён гонар іхны – і адзіны.
 Для нас ён існасьць,

Ім – быцьцё.
 У нас – пытаньне.
 Ён – адказ.
 І, пане мой (які я горды),
 Яшчэ народзіцца паэт,
 Якога раньш ня ведаў сьвет,
 Які напіша першазданна
 Прыгожай ісьціны санэт:
 “На беларускую дзяўчыну,
 Калі тут праўду ёй аддаць,
 Ніхто йшчэ каменем ня кінуў
 І не паважыцца кідаць”.
 — Ва ўсім я тут з вашэяй згодны, —
 Сказаў Патрэба свой закон. —
 Жанчыны цела – гонар ейны.
 Хай беражэ, як свой жа скон.
 Але, мой пане, ужо сонца
 На небе месціцца ў гары.
 Траха спачнеце. Пайдзі яшчэ па двары.
 І ўжо тады ў Трабы хутка
 Цераз Старыя Бабыры
 Паедзем мы ў сваёй пары.
 Патрэба йдзе распараджацца,
 А Любча дзеўку заняла,
 Каб стол прыбрала, мыла посуд
 І тут парадак навяла.
 — Хай пан зайдзе ў бібліятэку,
 Бо скоро ехаць нам пара.
 Няма ўжо часу расчытацца,
 Дык можна глянуць Псалтыра.
 Скарына, пане, друкаваў шчэ.
 То на ўсім сьвеце першы друк.
 Мой бацька любіць ўсё ліцьвінска,
 Лаціну – так: бярэ да рук.
 Альбо во гляне, пан, Трышчана.
 От жа пекнае чытаньне.
 Як расчытаюся, дык плачу.
 А йшчэ я пану тут зазначу,
 Што бацька піша прапаведзі.
 І, праўда, ксёндз ня надта хваліць.
 Дык бацька грозіць, што уваліць
 Таму ксяндзу, што яго бэсьціць.
 “Я, — кажа, — як яго дастану,
 Дык душу вытрасу з сутану”. —
 Дзяўчына йме ў акладцы кніжку
 І асьцярожна адчыняе,
 Старонкі зь любасьцю гартае:
 “Во гэта бацькава пісаньне,” —
 І гладзё гэтае гартаньне.
 — Эх, каб я мог, аспожка Любча
 (Мо’ гэта прыйдзе калі зь Неба),
 Дачушку мець, як пан Патрэба,

І хоць бы часткай той любові,
 Што лёс яго ўзнагародзіў,
 Заслужна радавацца з Богам. –
 Тут Любча гэтак памаўчала,
 Галоўку долу, вочкі ўніз,
 І зноў сьмяецца, як бывала,
 Як быццам чуе мой капрыз:
 — Пан хоча мець мяне дачкою?
 Спадар жа надта малады.
 — Я ж і кажу пра маладое,
 Пра шчасьце разам на дваіх.
 — О, нешта пан тут надта цеміць, —
 Сьмяецца Любча ўсхвалявана, —
 Пра гэта думаць мне йшчэ рана.
 — Дык будзьма думаць напярод.
 Жыцьцё ж ня пойдзе на зварот.
 Хай Любча знае:
 Маё сэрца – яе ня будзе забываць.
 Надзея ёсьць
 найвышша сьветласць,
 Што мне ўспамога ваяваць.
 Ці будзе тут надзея, Любча?
 Ці можам мы яе чакаць? –
 Маўчанка доўга затрывала,
 Дзяўчына трапіла ў распдох,
 І да дзьвярэй пашыбавала
 Схаваці свой перапалох.
 Кажу я: “Любча?”
 — Што?
 — А гэта ж я тут.
 Надзея нас ужо чакае,
 Але ня знае, што чакаць.
 (Такая во ўжо нецярпяшка.)
 Ці мо’ яе зусім нямашка?
 Ну, што я мушу ёй сказаць?
 Скажы хутчэй, каб не памерла,
 А то ўжо сэрца ёй замерла. –
 Тут Любча зноў сьмяецца гожа.
 І так ёй весела прыгожа,
 Як быццам сонейка варожа,
 Дзе лепш на сьвет узглянуць разам.
 — Ну, Любча,
 ну, дык што ёй скажам?
 — Надзея ёсьць! – Гукае Любча,
 І, як сама сабе зьякаўшысь,
 Ажно сакоча, засьмяяўшысь,
 Як ножкай тупне, кажа: “Ух!”
 І, пакруціўшыся бачком,
 У люстра зірк на міг кароткі,
 У двор пабегла, як лябёдка.

Бабыры

Бабыры як Бабыры.
 Ні двор, ні вёска, нат ня людзі,
 А так – убочная мясьціна.
 Там ёсьць гара, ў гары даліна,
 Дзе гліну браў калісь народ.
 Патрэба едзе упярод,
 За ім я зь Любчай ціха чынна,
 Вачыма косім без прычыны,
 Украдкай позіркі снуём,
 Трасемся разам – конь з канём.
 Як ад дарогі – гэта справа.
 Гара кустоўем парасла,
 Сьцяжына зьнікла ўжо ў травах –
 Мятліца, дрок і крапіва.
 Патрэбу трэба конча ўбачыць,
 Ці можна гліну ў замак браць.
 Нібыта гэта яго справа,
 Другога ён ня мог паслаць.
 І добра, што маўчалі тройга,
 І ветрык лісьцем шалясьцеў.
 На маскалёў мы з павароту
 Раптоўна выехалі ўсе.
 Рашалі тут адно імгненьні,
 Хто першы ўдарыць і пайдзе.
 Пістолью я схапіў у Любчы,
 Цынгель – раз, на брамку – два,
 Аж зазьвінела галава:
 Крамзель! – пасыпалася лісьце,
 Як з дыму вэлом хто надзеў,
 Патрэба кордам з похвы сьвіснуў,
 І на маскоўцаў паляцеў.
 — Гоп-гоп! – крычу.
 — Рубон! – раву я сьледам,
 Пакуль тут нас маскаль ня ўведаў.
 Маскоўцы ходу табуном.
 — Рубон! – равём і гонім, сьвішчам.
 І тут маскоўцы веярышчам
 Парасьпаліся ў бакі,
 Улева — пяць і ўправа — тры.
 О, дрэнь, брат, справы, хоць згары!
 Манэўр тут ведамы і просты:
 Разьвернуцца і з флянгаў
 Зашчмыяць нас, як баба кросны.
 — УТрабы, гэі! – крычыць Патрэба.
 —
 Час кароткі!
 — Хутчэй, хутчэй! Каня ў ляшчоткі,
 —
 Крычу я Любчы з усёй сілы.
 Ды бачу, дзеўка й да магілы
 Ня сядзе ракам на кабылу,
 Бо гэта ж трэба загаліцца

Перада мной — ёй лепш забіцца.
 Пад'ехаў я і Любчу ў пояс:
 — Сядай! — крычу, — бо ёсьць
 надзея,
 Ты ж мая Любка-дзіндзіля. —
 І на дрыганта ўзвалочыў,
 Прышпорыў так, што пыл адскочыў.
 Мільгаюць цені за кустамі,
 Маскоўя шпарыць побач з намі.
 Нам перавага ёсьць — дарога.
 Але як скончыцца кустоўе,
 Тут можа стацца безгалоўе.
 Маскоўцы схочуць нас падрэзаць
 І адступленьне перарэзаць.
 Ах, ты, кося, мой ты кося!
 Ні за талер, ні за злата
 Я цябе не прамянюю —
 Добры словы з маёй песьні
 Я цяпер успамінаю.
 — Гоп-гоп-гоп-гоп!

Буланы, гоп-гоп-гоп!

Зьвялося чэзлае кустоўе,
 Ды не ўдалося безгалоўе.
 І як масковец ні стараўся,
 Падрэз яму не ўкладаўся.
 Дарога нас урагавала.
 Маскаль яшчэ з паўмілі гнаўся,
 Пакуль ахвота перастала
 І ўся галота не адстала.

На ўсім хаду пад замак лётам
 Тут падскакалі мы намётам:
 — Брам! Гэй! — раве Патрэба. —
 У двор уехаў, як Бог зь неба.
 Каманды сышле, каму трэба:
 — На дзясяткі! Тры загоны!
 Корды, дзіды! Ўсе на коні!
 Зсекчы, вынішчыць падпальцаў! —
 З замку вывеў трыццаць мальцаў.
 Адзін загон быў на Гальшаны —
 Пераняці за Клявой.
 Другі загон быў на Лаздуны —
 Перарэзаць ім сувой.
 Трэці тут жа з ходу, з гікам
 Паляцеў на Бабыры.
 Вось прысталі на гары.
 І глядзяць — маскоўцаў з тузін
 Адступаюць да Клявы.
 Вось да берага дапялі,
 Цераз рэчку перайшлі,
 І на шлях Гальшанскі біты
 Свой напрамак узялі.

— За мной, за мной! —
 сказаў Патрэба. —
 Патрушчым іх на той зямлі. —
 Ваяры — да рэчкі цугам
 і ў кустоўі замярлі.
 Чуюць раптам — мігаціцца,
 Стук і крыкі, голап, шум.
 Гэта ўдарылі з гасьцінца,
 Пакацілася арава
 Проста, ўлучна ў рэчкі рум.
 Як маскоўцы ў рэчку ўлезлі,
 У асацэ балотнай гразлі,
 Мы — у бераг з-за кустоў.
 Тут масковец — быў гатоў.
 Усіх пасеклі, усіх дазваньня,
 Усё бандыцкае кубло.
 Сек бы болей, хоць да раньня,
 Ды маскоўцаў не было.

* * *

Тут жа ў замку была сходка.
 Шляхта думала, як быць.
 — Гэта добра, што ўдалося
 Ўсіх падпальшчыкаў забіць,
 Але дрэнная прыкмета —
 Што ля замка ім рабіць?
 Значыць недзе недалёка
 (Так Патрэба гаварыў)
 Кош паўстаў, ці ўражжа войска
 Недабігае стаіць.
 Пераслалі нам з Тургеляў:
 Там зьбіраецца гайня,
 Ашкаметкі зь Вільні лезуць,
 Вакол спалена зямля.
 Інша банда ля Салечнік
 Прадзіраецца на ўсход.
 Трэба быць усім уважным,
 Пераняць іхны паход.
 Мне далі двух шляхтаў конных
 (Так Патрэба папрасіў),
 Каб дарогаю акольнай
 Ноччу ехаў з усіх сіл.
 Зьвечарэла. Дачакаўся.
 Я з усімі разьвітаўся.
 Кажу Любчы: “Ёсьць надзея!
 Сьвеціць, сьвеціць зорка ясна
 І ніколі не пагасьне!”
 На каня — і бічам ляснаў.

Апошняя дарога

На Сурвілішкі вакольна

Шэсьць вярстоў дарога польна.
 Там пад лесам аднапольна
 Жыў стары Сурвіла вольны.
 Трох сыноў у войску мае
 (Кожны шляхту атрымае).
 Дык Патрэба прасіў спраўдзіць,
 Ці жывы, ці хто ня крыўдзіць,
 Што чуваць і што той знае,
 Ці там дзе масква гуляе.
 Шэсьць вярстоў мінулі з гакам –
 Ні Сурвілы, ані хаты.
 Галавешкі толькі чадзяць.
 Гэта дрэнная навіна –
 Дзесьці блізка маскаліна.
 Павярнулі да Суботнік.
 (Як там мой народ, гаротнік?)
 Вось Кляву пераязджаем,
 Месяц поўны зь неба сьвеціць,
 Навакольле аглядаем,
 Кожны думкі свае меціць.
 Касагор бяжыць пахілы,
 Ялаўцы стаяць, як сьвечкі,
 Ці манашкі над магілай.
 Тут бязьлюдная дарога,
 Лес і лес, аж да Суботнік.
 І вакол – ніякіх вёсак.
 Ані вестак, ні сцяжынак,
 Дзесьць вёрст, як супачынак.
 Маё сэрца стала біцца,
 Як праз спалена Карышце
 (Ці Карыціна, як потым)
 Да сваіх мясцін пад'ехаў.
 Тут чакала мяне пэха.
 Ужо пад раніцу бралася,
 Скуль тут дрэва ўзялося?
 Пазаўчора ж толькі ехаў.
 Праз дарогу ў вузкім месцы
 Шыркалісны клён аб'ехаў.
 Не пасьпеў я ўсё зьмікіціць,
 Нават лесу не паслухаў,
 Штось як сьвіснула над вухам,
 Ажно ёкнулі шляхцікі.
 Пахіліліся на лукі
 І на дол з канёў звалілісь,
 Быцца блёкату напілісь.
 Не шанцуе чалавеку –
 Мы ўткнуліся ў засеку.
 Часу мала – толькі ўздых.
 Каня ўздыбіў, кордам жы-ых,
 І назад кірую ўміг.
 Аж тут пеша нейка дрэнь
 Мяне здзідай пора ў крэнь.

Сьцяў я здіду й з павароту
 Патаптаў тую брыдоту,
 Пераехаў капытамі.
 І ўжо выехаў на сам
 І прышпорыў, колькі мог,
 Але бразнуўся на мох.
 Зразумеў, што нечакана
 Я злавіўся на аркана.
 Зашмаргнулі, дык з рукамі,
 Нат плячом не шавяльнеш,
 Хоць ты жылы тут парвеш.
 Прывязаў да сядла,
 Заматалі, падаткнулі
 І наперад пацягнулі.
 (Ды якійсь мангольска морда
 Усё хіхікала звыродна.)
 Пацягнулі, як палена.
 Ды ня пехам, а трушком
 (Бышчам быў я там мяшком).
 Абабіўся, абадраўся,
 Пыл у горле – задыхаўся.
 От харошанькі ягомацьць,
 Хоць пішы яго ў маёмасьць.
 (Ну ж і думкі ў галаве!)
 У гэты час згубіў сьвядомасьць,
 Паляцеў, нібы з гары,
 Як мяне з крыжа зьнялі.

І ачнуўся ў Гаўі,
 Як манголец на аркане
 Маё цела ў воду кануў.
 Трохі выцягне ўгару –
 Зноў адпусьціць у ваду.
 Дык таплюся, як сякера,
 От прыгода мне, халера.
 Тут м'не кончаць, як захочуць.
 А маскоўцы ўсе рагочуць,
 Пазіраюць, нібы зьверы,
 Пэўна, кепскія паперы.
 Шчэ раз кінулі ў воду,
 Усьцягнулі на памост
 І паклалі, як калоду.
 Маскаль кажа: “Попамаць,
 Скока будзет он лежаць?”
 Развязаў мяне ардын –
 Пазнаю Вайдзілаў млын.
 Тут дайшло ўжо да мяне:
 Гэтай ноччу банда руска
 Начавала ў млыне.

Ужо сьвітае на двары,
 Ружавеюцца нябёсы,
 І маскоўскія бамбосы

Штось зьбіраюцца рабіць.
 Ё дзверы цягнуць сухастою,
 Пэўна, будуць млын паліць.
 Да галоўнага падводзяць.
 Той пытае: “Кто такой?
 Дзе, аткуда, пачаму?”
 Што магу сказаць яму?
 Усё адно заб’юць, паганцы.
 Пазіраю: сонца ўранцы
 Хутка ўзыйдзе над зямлёй.
 Зеленее ліпаў строй.
 Тут калісьці было тлумна,
 Весяліліся бяздумна
 Хлопцы, дзеўкі і дзятва.
 — Гавары нам, где літва?
 Где там ваша братва? —
 Тут бандзёр ізноў гундосіць,
 Нібы д’ябал яго носіць.
 — Так далі, што аж забыўся?
 Пэўна, Богу не маліўся, —
 Пасьміхаюся з маскоўца. —
 Лепш скажы “у Імя Ойца...”
 Бо ад Вільні аж да Вязьма —
 Гэта ёсьць літва адважна.
 Ты ж бо чуеш свой канец,
 Скура будзе вам капец. —
 Тут маскаль зубамі скрыпнуў,
 З-пад ілба вачыма лыпнуў:
 — Ладна, ты собака, пан,
 Свой канец уідіш сам.
 Эй, рэбята-жэрэбята,
 Нада мяса пакапціць. —
 Пачалі мяне лупіць.
 Білі палкамі, нагой,
 І, як стаў я сам ня свой,
 Адлівалі ўжо вадой.
 Зацягнулі мяне ў млын
 І да кратаў у вакне
 (За якім цвіцеў язьмін)
 Прывязалі рукі мне,
 Падпалілі сухастой:
 (“Ты, літва собач’я, — стой!”).
 Завалілі дзверы глуха,
 І паехалі бяз скрухі.

І застаўся я адзін
 З агнём і Богам, і Зямлёй.
 І праз разьбітае вакно
 Радзімы летні лістабой
 Апошні раз шуміць са мной.
 Вось бачу я луку Гаўі,
 За ёй далёкія палі

І вербаў шэраг пры дарозе.
 Стаю я на быцця парозе.
 Што можа стаці мне ў падмозе?
 Езу Хрысьце, краю родны,
 Даруй, прымі мой дух прыродны,
 Я ўжо над безданню вішу,
 Асьцеражы маю душу,
 Каб не згарэла ў вагні,
 Што несмяротна і нятленна —
 Любоў мая і песьня сьпеўна:
 Табе, о краю мой любімы!
 Ты ўсё жыцьцё даваў мне сілы,
 Я ж — толькі сэрца да магілы
 І меч мой войстры, мой адзіны,
 Што біўся верна за Радзіму.
 Як, Божа, я Табе ўдзячны,
 Што маё цела стане дымам,
 І уздымецца над млынам,
 Паразьвеецца над тынам,
 Паляціць над любым краем,
 Зямным маім і Боскім раем.
 О, Вяліка наша Княства!
 Пакуль сонца не пагасла,
 Сьвяці ж мне зоркай сьветлай-яснай,
 Ты ж будзь мне там, за небакраем,
 Дзе існасьць наша не згарае,
 Дзе мо’ чакае м’не цярапенне,
 І толькі ты маё збаўленьне,
 Бо для цябе маё служэньне...
 Ужо гарыць маё адзеньне,
 Палае млын — агню гудзеньне,
 Якое страшнае гарэньне,
 Здаецца, дыхаю агнём.
 І чую ўжо крыві кіпеньне,
 І пах язьміну за вакном,
 Маё апошняе ўтрапеньне...

Сьмерць

Узышло вяліка сонца,
 Засьвяціла мне ў ваконца.
 З гары ліецца бляск чырвоны,
 Зямля ў крыві, палі, загоны,
 І кроў-Гаўя цячэ да скону.
 Які магутны гул сьвятла,
 Яно гудзіць, яно гарача,
 Яно, як гром, грыміць,
 Яно зьвініць і плача.
 Ах, гэта ж я крычу,
 Мне сэрца ў горле скача,
 Мне боль карожа,
 Душа ня можа,

Божа...
 Скруціўся сьвет – адно імгненьне,
 Як ссохлы ліст, як берасьценьне,
 І я ўнутры той берасьцeni,
 Нібы з замковых сутарэньняў,
 Лячу да дзіўнага сьвятла.
 І ўжо лунаю
 Над краем, поўным хараства,
 Зялёным гаем,
 І ваблокі плывуць над небакраем,
 І поўная рака, зялёная лука.
 Урэшце бачу ўздым водны
 І краявід, такі мне родны,
 І млын ля ставу дагарае,
 І дымам рэчку засьцілае.
 Я толькі захацеў –
 і ўжо каля млына.
 Гляджу ў вакно – мяне няма,
 Агну сьцяна.
 І толькі рукі ў вакне,
 Нібы ў смале,
 Гараць, палаюць,
 Жалеза краты абймаюць.

Тут што й кранаю –
 Нічога я не адчуваю.
 Ды чую гукі
 І ўсё, што ёсьць тут, назіраю.
 Я быццам бы ў сьне – сябе ня бачу,
 Ніяк сябе я не адзначу.
 Але ж я думаю – то неяк існую,
 І між бяроз, як цень, сную.
 Мне цяжка з долу адарвацца
 І над зямлёй высока ўзьняцца.
 Чым я вышэй, тым лёт павольны.
 Штось не пускае м'не,
 Бы я ня вольны.
 І не забыць мне месца сьмерці.
 Ніколі з памяці ня сьцерці.

Анёл

Прайшло ці шмат ці мала часу,
 Ня бачыў цемры я начной.
 Заўсёды сьветлы дзень са мной.
 І чалавечае стварэньне
 Мяне ня чуе, не чувае,
 Зусім ня бачыць, не ўяўляе,
 Што побач зь ім душа гуляе.
 І вось аднойчы ў гаі сьветлым
 Спаткаў мяне дзядочак ветлы
 І павітаўся, як бывала.

І гэтак цёпла ў душы стала,
 Нібы тут сонца начавала:
 — Вітай, Зянон, я твой ахоўнік.
 Я твой зямны духоўны кроўнік.
 Цяпер жа буду Ангел польны.
 Ты можаш быць са мной на роўных.
 Бо, апроч Бога,
 Ніхто цябе, як я, ня знае,
 І Бог цябе мне даручае.
 Ты маеш часу, колькі трэба.
 Я пакажу табе пад Небам,
 Што адбываецца і будзе,
 Пакуль ты пойдзеш сваім шляхам,
 Пакуль цябе ўсяго прыбудзе,
 Пакуль ня станеш ты пад дахам
 Гасподняй ласкі і рашэньня
 Быцьця свайго і абнаўленьня.
 — Маё быцьцё – Літва мая.
 Яна адна – адзіная.
 Жыцьця майго
 ня здолеў ты уберагчы,
 Як я змагу ёй памагчы?
 Як мне вярнуцца туды зноў,
 Каб мечам помсьціць кроў за кроў,
 І ўбачыць мужных ваяроў,
 Тых, што Пагоню нашу ладзяць
 І аніколі край ня здрадзяць?
 Дзядочку ласкава глядзіць
 І не сьпяшае гаварыць:
 — Тваё спаленьне – лёс твой, дружа.
 Ты б мог згарэць яшчэ ўпачатку,
 Ды я прасіў за цябе Матку.
 Ніхто, як Бог, ня зьменіць лёсу,
 Ня зробіць іншага пракосу,
 Ніхто ня вернецца зь Нябесаў,
 І ўсё, што ёсьць – у волі Боскай.
 — Літву мне пакажы,
 о, сьветлы Ангел,
 Я мала жыў, няшмат убачыў,
 Нідзе пячаткі не пазначыў,
 Ніводнай дзеўкі не даткнуўся,
 За цьпку нават не трымаўся,
 Калі ў Любчу укахаўся,
 І вось жа ўсё каханьне – з дымам.
 Як дух шчыміць па Любчы мілай!
 — Каханьне вышшае – на Небе.
 Лепш думай аб сваёй патрэбе.
 Нішто цябе там не трымае.
 Назад ніхто ўжо не трапляе.
 Ня ўсьпеў ты дрэннасьці зрабіць.
 Бывае шчасьце чалавеку –
 Ня змог да старасьці дажыць.

Ды не пра сьмерць тут гаварыць.
Табе адчыняць шмат, саколе,
Як станеш ты ў гадзючым полі.
Адно глядзі – наперад мкніся
І на гадзюк не азірніся.
— Калі ўсё станецца, Анеле?
Тады, як будзе душа ў целе.

* * *

Ляцім, лунаем над Радзімай.
Дымы дымяць і сьвішча вецер,
І безлюдзь змрочная на сьвеце,
І пустазелье, бадылі,
Дзе мусяць сьпеліцца палі.
Ўсе гарады ляжаць у дружэ,
І дым гуляецца па крузе.
І адзічэлыя сабакі
Снуюць, дзе спаленыя хаты.
Вось слаўны Полацк сьветазарны.
Глядзім – аж толькі груд пажарны
І галавешкі. Выгляд марны.
А старажытная сталіца,
Літвы айчыстае дзясьніца,
Адкуль ліцьвінскі род бруіцца
І шчыра крыўя весяліцца.
Вось Віцебск, Ворша – яшчэ горша.
І не відаць ані даміны,
І землякі без дамавіны
Паклалі ў дол народу сілы,
Ляглі ў брацкія магілы.
Зыходзіць лецейка па леце,
Ў зямлі нас болей, чым на сьвеце.
Там, дзе прайшла арда маскоўска,
Там дым і рэзь, дарога коўзка,
Кроў крывянее пад капьшцею.
У Амсьціславе зьніклі з жыцьцем.
Дзе горад быў – ваўчына зграя
На папялішчы завывае.
І вась Смаленск – ліцьвінска веліч,
Наша ўсходняя сталіца,
Адкуль мой род крывіцкі ймгліцца.
Зусім нядаўня гістор’я.
Мне Ангел кажа: “Год зазор’я”.
Яшчэ ня быў я і на сьвеце,
Смяляне, шляхта, проста кмеці
Маскву-аблогу адбіваюць,
Палоняць войска маскалёўска
І зь мірам іх дамоў пускаюць.
І тут мой розум пратэстуе:
— Хто ж гэтак з варварам ваюе?
Хіба ж так можна ваяваці?

Дык от жа майма цяпер, брацьці, –
Так мушу сам сабе казаці.
— Глядзі туды. Вось бачыш гонца,
—

Мне дзед паказвае ў бясконцасьць.
І тут жа бачу: куча скача.
Іх пераймае ў вузкім месцы
Сялянскі тлум з крывым зьлезцам.
Шышы смаленскія дубасяць,
Загон маскоўскі калашмацяць,
Галовы з плеч усім здымаюць,
Ліста да цара адбіраюць,
Дзе выхваляюцца масквой
І за цара стаяць гарой.
І тут жа бачу ліст на белі:
“Вокруг Слуцка мы велели
Выжечь всё и всех убить.
А до Слонима ида,
Все деревни, сёла, хлеб –
Всё сожгли и всех убили,
Разорили без остатку.
А и в Клецке всех побили,
Всех людей и гореватку.
Бьёт челом холоп твой царский,
Жгём и режем день деньской –
Воевода Трубецкой”.

Далей ляцім над дымам Княства.
Дзе наша сьветла каралеўства?
І так мне цяжка, так балесна,
Ці на Зямлі яно, ці ў Небе?
Якога гэтмана нам трэба?
— Скажы мне, Ангел мой найлепшы,
Такога ў сьвеце не бывала,
Чым гэта скончыцца навала?
— Захопнік грозны будзе біты, —
Тут кажа Ангел самавіты. –
Глядзі ўніз. Там бачыш шчыты?
Народ паўстаў, бягуць масквіты.
Але навала не адбудзе.
Тут найвялікшае змаганьне.
Пачатак тут – наканаваньне.
Вяліка Княства ўпадзе,
Літвы ня будзе.
Бо разам немцы і масква
Ў адной аблудзе
Краіны цела разарвуць.
Народ забудзе
Сваю Айчыну называць
І як сябе найменаваць.
І новы людзі
Дадуць ёй новае іменьне.

За Беларусь
 Ізноў на сьмерць
 Ідуць маладыя пакаленьні.
 І вось тады прачнецца Жмудзь
 І скарб Літвы сабе прыўлашчыць.
 Пакуль ідзе вайна з Масквой,
 Для іншых гэта інша значыць.
 — Мне трэба конча там зьявіцца, —
 Кажу я Ангелу свайму. —
 Мне трэба — мушу на вайну.
 Мне нельга гэтак папусьціцца,
 Я буду Госпаду маліцца,
 Я буду век аб тым прасіцца.
 О, Ангел сьветлы, за парогам
 Перад Вялікім нашым Богам,
 Пакуль Літва не праміне,
 Ты папрасіся за мяне.
 Ніхто ня вернецца з Тыхсьвету
 І не адменіць Запавету,
 Але ж на ўсё ёсьць Божа Воля.
 І тым жыве мая спатоля.

* * *

Вось мы вярнуліся да млына,
 Дзе толькі сыцены ацалелі,
 І размаўляем, як хацелі,
 Ў гаёчку беленькім тыхсьветным,
 І ў луг глядзім
 зь дзядком прыветным.
 — Як гэта можа быць, — пытаю, —
 Што прышласць-прошласць
 сузіраю?
 — Тут гэта можна,
 Але кожнаму сварожна.
 Дух прымітыўны —
 тут нат ня чуе і ня бачыць.
 А гэта ж, дружа, ох, як значыць.
 Хто на Зямлі аглух, асьлеп,
 Мадзеў, як мокры курасьлеп,
 Ні дух яго ні хваляваў,
 Ні вечна Боска Хараство,
 І сэрца шэрсьцю абрасло,
 Той тут ня стане лепей бачыць.
 І колькі ты яго ня чысьці,
 Чарга на бела не адчысьціш.
 Для разьвіцьця — зямная доля.
 Каб цела земска падтрымаць,
 Ты мусіш думаць, працаваць,
 Змагацца, неяк выжываць.
 І так душу жыцьцё гартуе
 (Калі да Бога лямантуе).

Але, каб дух загартаваць,
 Ты мусіш запаведзі знаць,
 І іх трымацца, шанаваць,
 Умець дабром аддараваць,
 Жыцьцё сваё не марнаваць
 І Богу хвалу аддаваць.
 Свабода духа — Запавет,
 На тым стаіць духоўны сьвет.
 Калі ж Закону там ня знаюць,
 І стануць жыць, як пажадаюць,
 То дух ня будзе разьвівацца —
 Ён стане целам дыктавацца.
 І часта, хто з такога людзтва,
 Наробіць столькі там паскудзтва,
 Такія часам ёсьць людзіны,
 Што горш усякае зьявярыны.
 Калі такі трапляе тут
 (Ня трэба ж есьці, ані піць,
 Нішто ні смаліць, ні баліць) —
 Душа такая проста сьпіць.
 У лепшым выпадку — мыгыць.
 Ня трэба бачыць ёй і чуць,
 І ведаць, як яе завуць.
 — Ну, а што потым?
 — Потым — суд.

Каму ветла, каму пекла.
 — Не цікавіць мяне пекла,
 Ні нябесная жытва,
 Мой народ масква пасекла,
 Мне баліць мая Літва.

* * *

Мінула, можа, дзён за сорок,
 Як Ангел кажа мне: “Рыхтуйся,
 Твой час зямны ўжо мінуўся.
 На Неба пойдзем спачываць,
 А там убачыш, як трываць”.
 Як быццам бы ляцім увысь.
 Удвух лунаем, нібы з пуху,
 І павялічылася руху.
 Тут стала нейкая труба.
 У ёй ляцім мы з сілай ветру,
 Як лясьце лёгкае ў паветры,
 Нібы ў трубе той вецер дзьмуў.
 Я на імгненьне як заснуў,
 Нібы мне раптам млосна стала,
 І маю сьведамасьць забрала.
 Як толькі глянуў — сьвет другі,
 Як бы ня няскі,
 Трава, аблокі, як у казцы,
 І кветкі ласкава цвітуць,

І пчолы радасна гудуць,
 І дрэвы ўгору вецьце мкнуць.
 І невядома, адкуль сьветласьць,
 Так дзіўна сьвеціць, гэтак ясна,
 Што ўсё відаць, як дзеўка красна.
 Няма ў тым сьвеце ценяў рэзкіх.
 Ўсё, як бы разам высьвячае,
 І сьвет нябесны пазначае.
 — Ну, расстаемся, бо так трэба.
 Тут першы ўзровень твайго неба.
 На іншых будуць іншыя другі,
 Калі табе, дай Бог, удасца
 Да тых нябёс другіх дастацца. —
 Скажаў дзядочак, пакланіўся
 І ў міг сабой перамяніўся.
 І вось стаіць перада мною
 Высокі Ангел, стройны, гожа
 І тварам мужны і прыгожа,
 І у вачах дабрыві і сіла,
 І белы крылы за плячыма,
 І ўсенькі белыя адзежы.
 Ён, нібы замкавая вежа,
 Пануе ў добрым навакольлі.
 І голас — гром, і словы — воля:
 — Ўжо за табой твая юдоля.
 Ты скончыў круг,
 Прайшоў пракосы.
 Я адлятаю ў нябёсы.
 Мяне ты болей ня ўбачыш,
 Але, як ты захочаш,
 Заўсёды ўніз магу спусьціцца,
 Калі ты станеш сам смуціцца.
 — Анеле! — кажу ўтраплены я
 ў леку, —
 Удзячны я за ўсю апеку,
 За тваю дружбу, за дзядочка,
 За мае земскія гадочки,
 Якіх сыярог ты, як матуля,
 Дапамажы ж мне, як братуля.
 Дапамажы ў Літву вярнуцца.
 Дапамажы мне ў патрэбе,
 Я не знайду спакою ў Небе.
 Нічога Ангел не сказаў,
 Увысь падняўся і растаў.

Здаецца, я душой стаміўся.
 Прысеў на камень сярод кветак.
 Тут поўна ценяў-непрыкметак,
 Снуюць у доўгіх балахонах,
 То ў нейкіх поргачках у шпонах.
 Была дзяўчына ў шлюбнай сукні
 І дзед стары, што кіем стукаў,

Кагосьці ўсё нібыта клікаў.
 Я адварнуўся — цені зьніклі.
 Прыгожа луг, прастор шырокі,
 Чырвоныя кветкі і аблогі.
 І вось на небе шэлест крыл —
 Анёл лятае адзінокі.
 Затым — ляцелі чарадою,
 Як белы гусі над вадою.
 І лёт іх быў такі прыгожа,
 Нібы пялёсткі белай рожа,
 Ў блакітным небе трапяталі
 І з ціхім ветрам адляталі.
 Анёлаў стала гэтак многа,
 Што усё неба шалясьцеца,
 Нябесна музыка гучэла
 Анельскіх крыльляў — арфы звон,
 Як быццам цэркваў перазвон.
 Я ўсё гляджу свайго Анёла,
 Ўсё азіраюся наўкола.
 Ці мо' нябеснае ўжо кола
 Іначай кружыць з Боскай волі,
 Як шлях жыцьцёвы ў юдолі?
 Мой сьветлы Ангел, дзе ты, дружа?
 Больш твая сіла мне ня служба,
 І дух мой слабне ў самоце,
 І сэрца ў грудзі не калоце.
 У юдолі я таго ня ведаў
 І толькі тут, цяпер, дазнаўся,
 Які мне сябра там дастаўся.

Хрыстус

Блакітна неба і глыбока,
 І белы голуб адзінока
 Ляціць, як летні матылёк.
 Якое рэдкае відзеньне:
 Галуб, як Боска ўваскрасеньне,
 Адзін купаецца ў паветры,
 І вымярае неба нетры,
 То перакуліцца, трапеча,
 У крылцы б'е, угору строча,
 Нуркуе ўніз і зноў лапоча,
 А потым раптам павісае
 І толькі крыльцамі мільгае.
 Вакол ружовае квіценьне,
 Ружы-дрэвы, мільгаценьне.
 Мігцяцца промні між ствалоў.
 І незабудак рабаценьне —
 Блакіт і зелень дываноў.
 І вось бывае ветрык дзьмухне —
 Пялёсткі-лодкі з ружы-дрэў
 Ляціць на летні травастой,

Нібы ў моры сьветлы ветразь
 Гуляе з хваляю марской.
 Хоць мора я таго ня бачыў,
 Але ж вада, як Нарач, пэўна,
 Дзе я калісьці, ў тым жыцці,
 На чоўне плаваў.
 Не рашаўся я тое Нарач абыйсьці.
 О, Нарач, Нарач, ты — як сэрца!
 Што прыгажэйшым можа быць?
 Хіба нябесны гэты поўдзень —
 Ня ўсё са злата, што блішчыць.
 Мне б лепш туды, дзе Нарач-воды,
 Дзе дзеўкі водзяць карагоды
 І хлопцы плаваюць чаўном,
 Дзе ў вечаровы час маёвы
 Цьвіцее вішня пад вакном.
 Прайшло, мінула, сьмерць забрала
 Мне той маёвы шчасьця звон:
 А дзе ж тая мілаванья,
 Што я ўкахаўся,
 А дзе ж тая крынічэнька,
 Што голуб купаўся...

Трапеча голуб белакрылы.
 Штось падупалі мае сілы.
 Я быццам духам прыгаміўся,
 І ў сон глыбокі пахіліўся.
 І бачу я, аж на паўнеба
 Вяліка воблака плывець.
 Яно ясьнее і бялее, і вось блішчыць,
 Як сонца круг
 (Мо' гэта Ангел, сьветлы друг?).
 Зь яго ўтварылася Аблічча.
 І ў Ім адразу пазнаю
 (Гучаць нябесныя званы)
 Усім знаёмы і прывычны
 Ісуса вобраз назыўны.
 Ісус выходзіць з аблачыны
 І датыкаецца травы,
 Але трава пад Яго стопай
 Не ўгінаецца як бы.
 А галава — высока ў Небе,
 Як у гары далёкі сьветач,
 І адначасна — блізка побач
 Глядзяць, як зоры, Яго вочы.
 Прад Ім стаю, прасіці хочу.
 Мне перад Госпадам ня страшна.
 Ня чую я сваёй віны.
 “Я быць у Небе не дастойны,
 Вярні мяне ў Літву, вярні!
 О, наш Спадару! Сьветлы Пане!
 Ня будзе хай, як я хачу,

Бо ўсё ў волі Божай, знаю,
 І аб адным Цябе прашу,
 Засьцеражы і захавай нам,
 Уберажы маю Літву.
 О, захавай нам наша Княства,
 Наша слаўна гаспадарства,
 Захавай і памажы.
 Памажы майму народу
 Зьберагчы яго прыроду,
 Ад крывавага патопу
 Адрадзіць сваю зямлю.
 Адвядзі напад чужацкі,
 Захавай наш род крывіцкі,
 Нашы песьні, нашу мову,
 Беларускаю вымову
 І духовы наш пачын,
 Падтрымай наш праўды чын.
 Хрысьце, Пане, наш Спадару!
 Ўміласьціўся над народам,
 Не пакінь яго прад Богам
 У халоднае юдолі
 Каласкі зьбіраць на полі,
 Дзе чужая старана.
 Заступіся за краіну,
 Нашу мілую шывшыну,
 Дай зямлю нам, наша слова,
 Дзе наш род і ўся радня,
 Дай нам хлеба на штодня.
 Захавай нам наша Княства,
 Наша слаўна гаспадарства,
 Захавай і памажы”.
 І, сказаўшы, прад Хрыстусам,
 На калені апусьціўся
 І ў пакоры пахіліўся.

* * *

Мне здаецца, як казаў я —
 Хрыстус слухаў, што было.
 Твар Ягоны быў спакойны,
 Ад Яго ішло цяпло.
 Потым Ён перамяніўся:
 З лугавіны аддаліўся,
 Вобраз ціха нікнуць стаў
 І ў далечы растаў.
 Ні аблокаў, ні Ісуса.
 Толькі голуб белакрылы
 Зноў трапеча з Боскай сілы,
 Адлятае ў гару.
 І ў тым месцы галубіным
 (Добра бачыў: тым адзіным)
 Ужо трапеча палатніна,

Разьлятаецца ў бакі
 І лунае, нібы ітужка,
 Нібы белая ітужка,
 Як жывая ўжо ляціць,
 Вырастае ў памерах
 І ад сьветла зіхаціць.
 Бачу я ўжо на трэць неба
 Там чырвона паласа,
 Нібы Любчына краса –
 Ручнічочак вытыканы
 І чырвоным прабіраны.
 Ажно тут я зразумеў.
 Гэта прапар Хрыстусовы
 Бел-чырвона-белы сьпеў.
 Ён жывы – галуб лунае,
 На паўнеба ўжо зьвінеў.
 Гэта музыка, братове,
 Гэта сьцягавы напеў.
 Гэта песьня Хрыстусова,
 Гэта Боскі Сьцяга гімн
 Прамянеецца у Небе
 Сьветазарных дзеяў чын.
 Разьвіваецца ў вышынях,
 Разьлягаецца ўшыркі,
 Абымае м'не за шыю,
 Ахінае ля шчакі.
 Потым музыка сьцішэла,
 Адлятае палатно.
 А затым зусім змалела.
 Вось яго ўжо не відно,
 Толькі голуб белакрылы,
 Знак сьвятой Нябеснай Сілы,
 Зноў трапечна ўгары
 І куляецца праз голаў,
 Разьлятаецца наўкола
 І лунае, як сакола.
 Адлятае бела пташка.
 Ужо яе зусім нямашка.
 Шкода мне, аж сэрцу цяжка,
 Хай бы ён застаўся.
 А дзе ж тая крынічэнька,
 Што голуб купаўся.

* * *

І адчуў я ўзрушэньне.
 Нейка важнае рашэньне,
 Пэўна, мушу я абняць.
 Толькі з той пары мінулай,
 Калі сон м'не агарнуў быў,

З таго дня, з таго відзеньня
 Больш ня бачыў Неба я.
 Пэўна, я не прачынаўся,
 А мо' сьцежкай абазнаўся,
 Не туды скруціў з гары.
 Як тут што ні гавары,
 Ўжо мінула досыць часу,
 Каб пра ўсё сказаць, прызнацца
 І ў лёсе разабрацца.
 Два жыцьці ня кожны мае.
 Хоць раней, хіба ж то жытка?
 Праляцела гэтак прытка.
 Гэта нават не палова,
 Чвэртка, пэўна, хай – траціна.
 Але ж хіба там жыціна
 (Ні кіна, ні аспірына).
 Толькі, праўда, люд інакшы.
 Калі йшчэ праўдзей, то, пэўна,
 Там мне лепш было павеўна,
 Лепей сьпеўна, лепей слаўна,
 Лепш жыцейна, богадайна.
 Што ж масквы яно датыча –
 Індык песьні не кулдыча.
 Як жыве, так і пльве.
 На'т калі ня стала горай
 (Хай мне будзе Бог апорай).
 Але што м'не так здзівіла,
 Проста з ног зусім зваліла,
 Што наш люд гэты цяперскі
 (Што любога прыгалубіць),
 Моцна так маскоўю любіць.
 Яму валяць проста ў голаў,
 А ён просіць – валі болей.
 Яму плюнуць гадка ў вочы –
 Ён рагоча, болей хоча,
 Кажа: цёплы дожджык соча.
 От такое нерушэнства.
 Проста нейкае збачэнства.
 Як калісьці шляхтай быў,
 Я б такога й не сасьніў.
 Ды, як кажуць, ўсё мінула,
 Дзень інакшы на двары.
 Толькі з кожнае пары
 Ёмецца свой працяг у вечнасьць.
 Дык зірнем у нашу бытнасьць,
 Прыпаднімем часу лучнасьць,
 Дзе той бераг, што, калі? –
 Павандруем па Зямлі.

Працяг будзе.